

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Östergöthlands Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1837, 1838, 1839, 1840 och 1841.

STOCKHOLM, 1844.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Östergötlands Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse för Åren 1837, 1838, 1839, 1840 och 1841.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Östergöthlands Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för Åren 1837, 1838, 1839, 1840 och 1841.

STOCKHOLM, 1844.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§. 1. Länets allmänna beskaffenhet.....	1.
§. 2. Invånare.....	4.
Folkmängden.....	4.
§. 3. Näringar.....	8.
Jordbruket.....	8.
Laga skiftenas fortgång och tilltagande visar sig deraf att sådane skett.....	9.
Binäringar.....	15.
§. 4. Politisk Författning.....	20.
Kammarverk.....	20.
Statistik.....	22.
Statsbidragens belopp.....	24.
Politie.....	27.
§. 5. Städer och Köpingar.....	31.
Norrköping.....	31.
Stadens hufvudnäring, klädesfabrikationer.....	31.
Linköping.....	37.
Söderköping.....	42.
Wadstena.....	43.
Skenninge.....	45.
Motala.....	45.
Waldemarsvik.....	45.

Underdånig Berättelse om tillståndet i Statistiskt och Ekonomiskt hänseende inom Östergöthland för åren 1837, 1838, 1839, 1840 och 1841.

§. 1.

Länets allmänna beskaffenhet.

Uti foregående årets underdåniga Berättelser äro Östergöthlands vidd, dess läge och omvexlande naturliga beskaffenhet nog samt uppgifne, hvarföre denna torde i detta afseende böra inskränkas till omnämmande blott af de omständigheter eller företag, som häruti verkat, eller komma att verka någon slags förändring.

Dervid intages första rummet af odlingarne, hvilka i större eller mindre omfång företagne, likväl fortfarande årligen mer eller mindre förändra jordytans utseende och fruktharhet, samt jemväl småningom inverka på lokala klimatiska förhållanden.

Det största hittills uti Länets verkställda odlingsföretag är sänkningen af sjön Tåkern, hvartill gräfningen påbegyntes i Augusti månad år 1842 och nu är helt nära fullbordad, med sammanräknade 13,177 kubikfamnar. Dels är en ny aflopps kanal af 2,400 alnars längd och 55 fots bredd samt 356½ kvadratfots största genomskärningsarea upptagen, dels 2,300 alnar af sjöns gamla aflopp, Mölna-ån, till lika dimensioner upprensad eller vidgad, dels ock sjelfva utloppet utur sjön fördjupadt på en längd af 700 alnar. En qvarn är inlöst och raserad, en gammal bro öfver afloppet ombyggd, samt en annan underbyggd. Beräkningen är att sänka sjöns vattenyta 6 fot och att derigenom vinna 3,818 tunnland 26 kappland ny jord af sjöbotten, samt att dessutom förvandla omkring 2000 tunnland vattensjuk eller vattendränkt mark, förutom Dagsmossen, till torr och odlingsbar. Jordmånen på den nu vattendränkta marken är god mylla och den af sjöbotten, som skall komma i dagen, anses jemväl till största delen vara särdeles god. Aftappningen har ännu ej ägt rum, men tager snart sin början och fortfar sedermera flera månader innan den blir fullgjord. Till lättnad för strandägare, som bekosta företaget, har Kongl. Maj:ts Nådigt beviljat ett lån af 20,000 R:dr B:ko att utgå från Riksgälds-Kontoret, af de medel Rikets Ständer vid 1840 års Riksdag till sådana ändamål anslogo.

Derjemte hafva utan understöd af allmänna medel tvänne mindre sjöar genom gräfning af afloppskanaler blifvit sänkta, och odlingsmark derutaf vunnin, samt på mångfalldiga ställen inom Länets flesta trakter odlingar ägt rum, endera genom utdikning af mossar och kärr, eller genom uppbyggnad af mindre bärande torr mark.

Jemväl har man, med användande af Öfverste Lagerheims method att genom afdämning mot högre liggande vatten och upplyftning af det som i öfrigt besvärar odlingsmarken, hålla en lägre behörigen utdikad trakt helt och hållet torr, verkställdt odling af en kärrtrakt på 100 tunnland. Sammanlagdt torde, sedan sista underdåniga Berättelsen afgafs, 3 à 4,000 tunnland inom Länets vara nyodlade, förutom det som man förväntar sig vinna genom sjön Tåkerns sänkning.

På klimatet hafva dessa odlingar ej kunnat inverka på annat sätt än att derigenom för ett och annat ställe anledningarne till de så skadliga, sena nattfrosterne på våren och vid början af sommaren blifvit förminskade. Men större inverkan fruktar man af skogarnes förminskning uti en del trakter, der deras uthuggande sker oförsigtigt och qvarlemnar en kal och torr mark, hvarest regnet derefter faller mera sällan än förut. Likväl beräknas

ännu den mark inom Länet, som bär barrskog, till en tredjedel af hela dess yta, och den del, som bär löfskog, är jemväl af högst betydlig vidd, ehuru någon närmare beräkning deraf ej blifvit gjord.

Uti Södra Östergöthlands trakter, der jorden är tjenlig samt höjder och skogar gifva mera skygd mot stormarne, trifves eken serdeles väl, och vackert skeppsvirke har derifrån hämtats, jemväl detta år, ehuru troligen det sista som der förefanns. Uti medlersta delen af Länet, der jorden likaledes är tjenlig, blifva ekarne mera besvärade af vindarne och växa därför i allmänhet ej så höga, utan blifva mera qvistiga. Uti norra delen af Länet är eken långt mera sällsynt. Bok växer ganska frodig på Ombergs södra sluttning, och jemväl vid ett ställe ofvanpå berget; men i öfrigt ingenstädes vildt. Alla andra vanliga Svenska löfträd trivas serdeles väl, äfvensom popplarne af alla här kända slag. Men de försök, som äro gjorde med mullbärsplantors uppdragande, samt lärkträds planterande, hafva misslyckats i anseende till sena vårfroster, som förstört dem i grund. Barrskogarne hafva i allmänhet frodig växt och uppnå, helst i norra delen af Länet, hög ålder, der de ej fällas innan mognaden.

Man har trott sig märka den allmänna förändringen af klimatet, att vintrarne begynna senare än fordom och vårarne äfvenså. Att detta ägt rum under de sednare tio åren, är allmänt erkänt; men ännu har ej genom längre tids iakttagelser hunnit utrönas, huruvida förändringen blott är periodisk eller om den synes blifva konstant.

En uti ögonen fallande och på framtida förhållanden mycket inverkan- de förändring, som sednare åren ägt rum mera allmänt än förut, och som troligen kommer att ännu mera tilltaga, är de fordna större byarnes på slätten förvandling till mera spridda hemman. Visserligen kvarblifver vanligen vid den gamla byn en del åbyggnader, som utgöra en mindre by, men flestallet utflyttas åt kringliggande marker, hvilka derefter dels nyodlas, dels ock bättre brukas och mera gödas, samt blifva fruktbarare. De fordna gemensamma större betesmarkerna försvinna, och hemman växa upp uti alla riktningar, med sina serskildt inhägnade ägor, der ofta omsorgsfull odling efterträdt den misshandlade naturens aftagande växtkraft. Under åren 1839—1843, hafva 215 laga skiften blifvit afslutade, hvarigenom 459 hela mantal erhållit sina ägor åtskiljda, och af 1,196 delegare 646 stycken utflyttat deras åbyggnader från by.

I sammanhang härmed må nämnas en annan jemförelsevis mindre förmånligt

verkande tillökning, uti bostädernes antal, men som är en nödvändig följd af folkökningen, nemligen den tillökning, som under ifrågavarande fem år ägt rum med backstugor och på listid eller kortare tid innehafvande små lägenheter, hvilka år 1842 uppgingo till 400 stycken mera än fem år förut. Befolkningen deruti är i allmänhet obemedlad, men den arbetar upp jorden kring det lilla hemvistet med otröttad flit, och mångenstädes uppväxer på detta sätt småningom sådana hemman, på hvilka ett hushåll kan finna sin bergning.

Sedan sednaste underdåniga Berättelse afgafs, har den förut påbegynta upp-
muddringen af Stångån fortgått och hamnarbetet vid Linköping fullbordats, hvarigenom den stora segelleden blifvit förd så djupt in i provinsen, som belägenheten kan medgifva.

Antalet af de gamla helsobrunnarne, Medevi, Söderköping eller St Ragnhilds, Himmelstalund, Flistad, Kisa och Ekkällan, äro tillökade med Kärna brunn och ännu en annan helsokälla vid Linköping, hvilka nya tillfällen till helsans förbättrande icke lemnas obegagnade.

§. 2.

Invånare.

Folkmängden, som vid 1837 års slut, enligt mantalslängderna utgjorde 198,125 personer, men förmodades uppgå till nära 200,000, har sedermera fortfarande tillväxt. Enligt mantalslängderna uppgick den vid 1842 års slut till 207,044. Den visar sig således, under de fem åren från 1837 års slut, ökad $4\frac{1}{2}$ procent af då varande folkmängd eller 8,900 personer, vid pass hälften af hvardera könet. Under loppet af år 1843 äro födde 6,333, och döde 4,851, hvarigenom folkmängden då ökats med 1518 eller $\frac{3}{4}$ procent.

År 1813, då den folködande perioden var förbi och näst efter 1812 års missväxt var Länets hela folkmängd

	154,258	hvaraf på landet	138,868	i städerna	15,385.
år 1823	171,670	—	—	155,662	— 16,008.
— 1833	189,259	—	—	170,737	— 18,522.
— 1843	208,562	—	—	186,456	— 22,106.

Folkökningen under de 10 förstnämnde åren utgjorde således 17,400 människor eller nära $11\frac{1}{2}$ procent; under de påföljande 10 åren 17,600 eller $10\frac{1}{2}$ procent; samt under de sednaste 10 åren 19,300 människor eller $10\frac{1}{2}$ procent. När härjemte tages i betraktande att sista året, 1843, har de föd-

das antal öfverstigit de dödas med endast $\frac{1}{4}$ procent, vill det synas som om folkökningen nu mera går något långsammare än förut. Jämför man förhållandet 1843, året efter en sämre rågskörd, med förhållandet åren 1821—1826, då skördarne alla åren från 1820 varit serdeles goda och enligt näst derefter afgifne underdåniga Femårs-berättelse, folkmängden tillväxte med öfver hufvud 3,189 människor årligen, eller $1\frac{1}{4}$ procent af då varande folkmängd, så tycker man sig finna att folkökningen står uti ett omedelbart beroende af födoämnenas beskaffenhet och den rikare eller knappare tillgång, som af dem förefinnas. Egentlig brist har under den tidrymd, denna underdåniga Berättelse omfattar, icke inträffat annorlunda än individuelt och tillfälligt; arbetsförtjenst har ej saknats för hvar och en, som kunnat och velat egna sig åt landtmannagöromålen, och tillfället till fabriksysselsättning har ökat sig. Dagsverkspriserne på landsbygden äro temligen oförändrade, från 16 sk. till 21 sk. 4 r:st. Banko för mans- och $\frac{2}{3}$ deraf för qvinsdagsverken, med tillökning för dem, som begagnas till timring, samt också på en del orter för skördefolket.

Det förr omnämnda förhållande, att antalet af qvinkön så betydligt öfverstiger antalet af mankön, fortfar alltjemt. Tabellerna utvisa väl att lika många gossar, födas som flickor; men när åldern mera framskrider, förändras förhållandet, och qvinkönets antal blir för hvarje åldersperiod mera och mera öfvervägande. År 1813 fanns 81,195 af qvinkön och blott 73,058 af mankön; år 1823 af qvinkön 89,785 och af mankön 81,885; år 1833 fanns 98,815 af qvinkön och blott 90,444 af mankön; 1842 fanns 108,376 af qvinkön och blott 98,668 af mankön. Således öfver hufvud, då alla 30 åren tagas i betraktande, 10 procent mera af qvinkön. På landsbygden utgör denna skilnad $8\frac{1}{2}$ procent, och i städerna nära 28 procent, hvaraf Wadstena utvisar den största öfvervigt på qvinkönets sida. Synnerligast har antalet öfverårige af qvinkönet, varit öfvervägande mot antalet öfverårige af mankönet. Vid början af år 1843 är förhållandet af antalet mankön till antalet af qvinkön öfver hela Länet såsom 100 till 109 $\frac{1}{4}$, på ensamt landsbygden såsom 100 till 108, och uti ensamt städerna såsom 100 till 126. Ett ungefärligen lika förhållande förefanns då sednaste underdåniga Berättelsen afgafs; och är det således att anse såsom ett fortfarande phenomen att männerna i denna landsort gemenligen hafva en kortare lefnad än qvinnorna, och att missförhållandet kan uttryckas med zifferorna 10 och 11; mannen har nemligen härstädes öfver hufvud att förvänta blott $\frac{10}{11}$ af qvinnans lefnadslängd.

Af Länets befolkning bor vid pass $\frac{2}{3}$ uppå slättlandet, $\frac{2}{3}$ uti norra och södra skogsbygderna, $\frac{1}{2}$ vid kusten och uti skärgården, samt $\frac{1}{4}$ i städerna.

Folkets bildning är uti framskridande, ehuru väl måttet för dess tillväxt icke kan angifvas af brist på tillräcklige upplysningar om de svårbedömda förhållanden, som ådagalägga det. Huruvida bildningen stärkt nationalkänslan och lifvat den allmänna anda, som betryggar fäderneslandets ärofulla rum bland Europas stater, derom vågar jag ej fälla något mera bestämdt yttrande; men att den ökat dagliga trefnaden inom hus, gjort sammanlefnaden lugnare och de gröfre brotten mera afskydda, det kan tagas för afgjordt. Den har jemväl, och hufvudsakligast, verkat på nykterhetens befrämjande och välmågens tillväxt. De trakter af Länets, der mera råhet ännu finnes qvar, der fortfar dryckenskapslasten och lönnkrögeriet att gäckta alla offentliga bemödanden för dess hämmande och välmågan har der varit uti aftagande, men der mera bildning vunnit framsteg, der hafva de goda följderna visat sig i betydligt tilltagande. Uti många socknar är nu tämligen allmänt, att tjänstefolket icke får bränvin utan i dess ställe någon tillökning uti lönevilkoren och uti de flesta ser man vid bröllopp och begravingar det icke mera räknas för en heder att täfla uti förtärandet af starka drycker. Flera nykterhetsföreningar, ehuru ej af stort omfång, hafva på sednare åren inom Länets uppstått; men deras inverkan kan blott anses såsom ett understödjande af den förändring uti sedvana och lefnadssätt, som den allmänna meningen grundlagt, och till betydlig del genomfört utan andra bindande löften än dem af inre öfvertygelse, estertanka och erfarenhet, samt för ögonen ägande varnande exempel på öfverlastningens följder.

Minskning af dryckenskap har likväl gått i bredd med tillväxt uti andra bruk af öfverflödssaker, hvilka väl äga mindre skadligt inflytande på sedligheten, men dock verka menligt uti den rigtning till klemighet, beqvämlighet och grannlåt, som ett långvarigt fredstillstånd med dess ökade handel och täflan om afsättning af hopade kramvarulager, har medfört och måste medföra i samma mån, som förbindelserne folkslagen emellan blifva lifligare och skillnaden emellan samhällsklasserna afjämnas. Det materiella njutningsbegäret har lemnat ett tämligt inrymme åt den mera immateriella fåfängan; men hvarje tid har sitt större eller mindre lyte, och denna tidens här anmärkte, torde vara lättare att förvandla till en gagnelig egenskap, än många föregående tidens.

Deremot visar sig en annan sida af samhällstillståndet uti en ganska ofördelaktig dager, nemligen benägenheten för stöld, som på sednare trenne åren

betydligt tilltagit, icke så, att ovanligare större tjuftband bildat sig eller farligare och listigare tjuftvar hemsökt orten med märkligare djerfhet och vågsammare företag; men deremot på det sätt, att ett större antal personer numera begå ett större antal mindre stölder, helst på landsbygden. Nedanstående tabell utvisar detta bedröfliga förhållandes progression.

	Antal af de för 1:a och 2:a resan stöld sakfällde.	deraf straffade	
		med spö.	med vatten och bröd.
År 1836	44	—	—
— 1837	64	—	—
— 1838	80	—	—
— 1839	79	—	—
— 1840	88	29	59
— 1841	91	15	76
— 1842	135	1	134
— 1843	135	—	135

Häruti är förhållandet uti staden Norrköping icke inbegripet.

Antalet skolor i detta Län är ganska betydligt och tillväxer ännu mera genom verkställigheten af Kongl. Maj:ts och Rikets Ständers beslut om ovilkorliga inrättandet af sockensskolor i alla församlingar. Visserligen möter många svårigheter för kostnaden att bygga skolhus och aflöna skolmästare, hvilket är högst kännbart helst för mindre församlingar om 8, 10 à 12 mantal uti aflägsna skogstrakter; men med någon jemkning å lönebeloppet m. m. går saken nog för sig, när sinnena hunnit vänja sig vid tanken på nödvändigheten. Dock möter jemväl understundom från allmogens sida misstroende om gagnet, såsom hufvudsakligt hinder, och man har vid öfverläggning derom, hört yttras den mening, att "den som har mera af boken, har mindre af tron." Deruti ligger, enfaldigt uttryckt, men af erfarenheten bestyrkt, en djupsanning, såvida ej bokstudierna äro föregångne och åtföljde af en kristlig uppfostran i öfrigt till gudfruktiga tänkesätt, rena seder och goda vanor. De flesta församlingars skolfonder äro ringa eller inga, utom årliga tillskotten, men andra finnas, der skolfonden uppgår till 6 à 8000 Riksdaler Banko och derutöfver. Förutan de fonder för folkskolor, som tillhöra enskilde personer,

och de årliga bidragen, uppgingo vid 1842 års slut sammanräknade, församlingarne tillhörande skolfonder inom Länet till vid pass 75,000 R:dr Banko.

Af de nya folkskolorna, som erhålla statsbidrag, har ingen kommit uti gång innau 1842 års slut, och sedermera endast fyra; men mängden är under beredelse. Alla kunna dessutom ej på en gång förses med skicklige lärare. Från Seminarium uti Linköping utexamineras väl knappast mera än 20 stycken hvarje år, hvarföre flera år åtgå innan behöfligt antal finnas att anställa.

§. 3.

Näringar.

Den ojemnförligt viktigaste näringsgrenen, Jordbruket, är uti flerfaldiga afseenden i betydlig tillväxt, ehuru väl ännu för det mesta ensidigt, emedan man mest arbetar på blott sjelfva åkerbrukets förbättrande, under det att ladugårdsskötseln i allmänhet qvarstår på samma låga ståndpunkt som förut. Åkerbrukets, uti sednaste underdåniga Berättelsen omnämnda förbättring, fortgår genom ändamålsenligare redskaps begagnande samt växelbruks vidsträcktare införande. Växelbruket är väl ännu blott på få ställen systematiskt ordnadt, men genom foderväxters och roffrukters skördande på åkerjorden växelvis med säden användes det i sjelfva verket i de flesta trakter, mera eller mindre, och fälten med potates och med klöfver blifva för hvarje år större. Potatesodlingens utvidgande sker likväl mångenstädes alltför oförsigtigt, när afkastningen ej användes med afseende på beredandet af en motsvarande ökad tillgång på spillning till ersättning åt åkerjorden för den näringskraft, potäterne derifrån utsuga.

De pågående laga skiftena, som skilja hvars och ens ägor åt, i stället för den förut varande gemensamheten, skola verksamt befordra öfvergången från gamla bruket att årligen träda nära halfva åkervidden, till det nyare, och öka produktionen. Behofvet af ökad produktion visar sig ock klart genom jemförelsen af den nu varande befolkningens antal mot hvad den för kort tid sedan var. På 17 år har detta Läns folkmängd ökats med vid pass 26,000 personer, hvilka alla äga oförminskade, snarare ökade, behof mot förr, så i kläder som föda. Om folkökningen så fortgår, måste ock jordbrukets

af-

afkastning i lika förhållande ökas, om provinsens fordna välmåga skall bibehålla sig; och all anledning är för handen att det så skall gå. Laga skiftenas fortgång och tilltagande visar sig deraf att sådane skett:

År	Mantal	Åboer	Utflyttade	Utflyttningshjelp.
1838	för 57 $\frac{1}{2}$ med	118	hvaraf 65	erhöll B:dr B:ko 2,496: 10. 10.
1839	— 101 $\frac{1}{2}$ —	245	— 125 —	— 2,779: — —
1840	— 81 —	192	— 93 —	— 3,568: 4. 4.
1841	— 77 $\frac{1}{2}$ —	198	— 113 —	— 6,224: 32. —
1842	— 81 $\frac{1}{2}$ —	207	— 129 —	— 2,747: — —
1843	— 118 —	354	— 186 —	— — —
<hr/>				
Summa under 6 år	516 $\frac{1}{2}$ —	1,314 —	711. —	— — —

Sednare årens skördar hafva emellertid varit mindre ymniga, och utførseln från Länet af öfverskotts-spannemål derföre varit betydligt mindre än förut under vanliga år. Den har hufvudsakligen inskränkt sig till hvete samt något korn och blandkorn, och obetydligt af ärter. Undantagsvis har äfven något potatis afgått sjövägen.

Hvitbeter odlas icke, sedan de dermed i smått gjorde försök ådagalagt att afkastningen här icke skulle blifva nog ymnig för att sockret af denna växt kunde täfla i pris med kolonial-sockret. Rapsatodling vill ej heller i längden blifva så lönande som förväntats. Vår jordmån och vårt klimat äro föga gynnande för odlingen af annat än de få, sedan, längre tid tillbaka här kände grässlåg samt rotväxter.

Odlingen af hampa och lin har ej ökat; snarare uttränges linet något af bomullen.

Trädgårdsskötseln synes ej stiga serdeles i konst, men den utvidgas synbarligen på det sättet att många trädgårdar ordnas kring stugor, der de förr ej funnits.

Ängsskötseln eller sättet att göra de naturligare ängarne mera fruktbarande till hö, har ej gjort några kända framsteg under de sednast förflutna fem åren fastän vigten deraf med hvarje år blir större, och den på många trakter minskade afkastningen derom erinrar på det mest kända sätt. Ängs-

vattning är dyr att bereda och sjelfva verkställigheten har många svårigheter, hvilkas öfvervinnande svårigen kan ske utan större insigter, och hvilkas kostnader svårigen kan ersättas utan en ovanligt gynnande belägenhet.

Länets Hushållningssällskap har bemödat sig att bereda framsteg uti jordbruket genom uppgörande förslag till inrättande af en lägre landtbruksskola vid Sjögestad egendom, hvaraf en betydlig del af Hushållningssällskapet inköpts. Sedan Eders Kongl. Maj:t täckts gilla de för denna skola underdånigst föreslagne stadgar, och till ändamålets befrämjande bevilja ett af de anslag å 1000 R:dr Banko hvardera, som sednast församlade Rikets Ständer anslogo för dylika skolor, så trädde den vid Sjögestad i verksamhet den 1 November 1842 genom antagandet af 10 friläringar, hvilka der erhålla fri undervisning uti det praktiska jordbrukets alla godkända på detta ställe utförbara grenar, samt uti teorien så mycket som erfordras för att upplysa deras begrepp om enklaste grunderna för det praktiska. Inrättningen är ännu allt för ny för att lemna tillfälle till något omdöme öfver de förhoppningar man kan derifrån hämta för ökade insigter och färdighet uti framtida bedrifvandet af landthushållningen i denna ort; men hvad som deraf synes blifva en säker följd, är en hos Länets innevånare allmänare väckt uppmärksamhet på de förbättringar sednare tider infört uti jordens behandling, åkerbruksredskapens beskaffenhet och begagnande. Bland annan här i orten förut ej brukad åkerredskap, har vid Sjögestad förfärdigats plogar, till form i likhet med Skottsk modell, men helt och hållet af jern, hvilka såsom de fullkomligaste man här känner, vunnit bifall hos många upplystare landthushållare, för deras användbarhet vid större landtbruk och deras varaktighet. Det är äfven vid Sjögestad, som man här i orten först användt brandskiffer till kalkbränning i större skala och till hjälp uti tegelugnen. På stället äro, förutan föreståndaren, som ansvarar för undervisningen och arbetet, en lärare uti jordbruket, en uti smide, en uti slöjda, hvarjemte serskilte personer lemna någon undervisning uti kemiens första och enklaste grunder samt veterinären. Ännu är ej någon lärning utexaminerad, men åtskillige betalande inhämta der undervisning jemte frilärningarne.

Såsom en ovanligare inrättning för landtmannagöromålens ändamålsenligaste bedrifvande, torde böra omnämnas ett vid en större landtegendom bygdt tröskverk, som drifves af ångmaschin af sex hästars kraft. Den eldas med brännorf, hvaraf 20 tunnor åtgå för 12 timmars tröskning. För hvarje timmas gång kan uttröskas fem tunnor säd, hvilka maskinen jemväl i och med detsamma rengör, och hvaraf den undanföör halmen på ett visst af-

stånd, hvarjemte dermed i förbindelse satte qvarnstenar kunna på samma gång, på hel dag, till mjöl förmala 7 tunnor hvete, eller till gryn 3 tunnor korn. Då ej tröskas, kunna både mjöl och gryn på samma gång malas.

Boskapsskötselns förväntade förbättrande har de sednare åren motverkats genom knappa hö- och halmskördar, och den deraf följande ovanliga dyrheten på foder, samt äfvenväl något genom de ombytliga kreatursprisen, hvilka åren 1839 och 1840 stegrades ovanligt, men sistlidne höst föllo till vanpris. Derigenom har uppfödandet af ugnöt blifvit alltför dyrt, utfodringen af ladugården gjorts i möjligaste mätto knapp och det i flera delar af Länet öfliga sättet att inköpa yngre kreatur, som uppfodras för att sedan säljas med vinst, har medfört ansemliga förluster. Likaså har den förut årligen tilltagande stallfodringen af oxar, som höstetiden köpas och på vintern afyttras till slagtare från hufvudstaden, betydligt aftagit, sedan den genom oväntade prisförändringar orsakat många förluster. För öfrigt har koladugårdarnes afkastning funnit en god afsättning, som bordt uppmuntra till ökad produktion; och det är att hoppas att den hitåt vända uppmärksamheten skall med tiden åstadkomma bättre framsteg än hittills skett.

Fårskötseln står på samma punkt, som nämndes uti sednast afgifne underdåniga Berättelse, och inga anledningar äro för hand att den skall utvidgas. Sällsyntheten af tjenliga, naturliga betesmarker, och det hinder för artificiella, som jordens härvarande dyrhet lägger uti vägen, skola i denna ort alltid inskränka fårens antal, helst deras vinterutfodring uti vårt klimat alltid skall göra vår ull dyrare än den från Tyskland. När härtill lägges det minskade behof af ylletyger, som nu mera förefinnes sedan qvinnorna så allmänt begagna bomull till sina kläder, blir det mera och mera sannolikt att fårens antal framgent kommer att minskas i samma mån som man bjuder till att öka den mera vinstgifvande koladugården, och att blott så många får underhållas, som äro nödvändige för husbehofvet af ull och slagt. Ett och annat undantag äger likväl rum, t. ex. vid Hofgården, der öfver 1000 får födas och ullen säljes till fabrikerne.

Hästafveln bibehåller sig och tyckes snarare vinna mera uppmärksamhet än förut. Dess förkofran befordras mycket genom de från Strömsholms stuteri årligen i Länet nu mera stationerade 18 stycken landtbeskällare, hvilkas duglighet derföre är af serdeles vigt för denna ort. Efter Strömsholms hingstar äro här fallne fol:

År 1838	328 stycken.
— 1839	313 do.
— 1840	386 d:o.
— 1841	522 d:o.
— 1842	487 d:o.
— 1843	514 d:o.
		<hr/> Summa 2,550 stycken.

De i sednare åren höga priser, hvarmed större och vackrare hästar betalts, har befordrat den gamla hägen att uppföda dem, och mången hemmansegare begagnar sjelf sådane, som äga ett värde af 3 till 400 R:dr paret.

Afveln af sviukreaturen och fjäderfå synes icke hafva förbättrats, ehuru väl den fördelaktiga afsättningen af dessa husdjurs afkastning uppmuntrar dertill. Så länge svinens föda nästan uteslutande utgöres af drank, torde förbättring af sjelfva racerna ej kunna påtänkas med något alfvar, åtminstone ej äga bestånd, der det någon gång försökts genom hitförskrifning af större och fördelaktigare slag.

Skogarnes begagnande sker ännu med högst få undantag på gamla sätet, och det lägre pris, hvartill skogseffekterna stå jemförelsevis med dagsverkspriserne, är en hufvudsaklig orsak dertill, att de förbättringar uti skogshushållningen, hvilkas erkända gagn för skogsväxtens befrämjande, man icke är okunnig om, likväl föga bringas till verkställighet. Derjemte hafva uti vissa afseenden tvifvel uppstått om verkliga ändamålsenligheten att sätta de allmängjorde skogshushållningstheorierna obetingadt uti verket på sådan mark som består af berg och stenbackar, kärr och mossar. Man vill först afvakta följderna af deras tillämpning på de skogstrakter, hvilka stå under examinerad Öfver-jägarers omedelbara vård och tillsyn, för att derutaf hämta erfarenhetens ojäfaktigare vittnesbörd om gagneligheten af ett oförändradt användande eller behofvet af någon jemkning vid tillämpningen på mera oländiga skogsmarker. På Häradsallmänningarne har tillämpningen begynt, men ännu är för tidigt att deraf draga några slutföljder i afseende på dess inverkan på framtiden. Den början, som är gjord, har varit provisionel, emedan ingen skogshushållningsplan blifvit definitivt fastställd under den tidrymd, som nu afgifvande underdåniga Berättelse omfattar, dels derföre att rågångstvister fördröjt uppgörandet af hushållningsplanen, dels derföre att uppmätning ej medhunnits. Provisionella årshyggen hafva dock ägt rum på alla de ej för tillfället fridlysta allmänningarne, parkvis beräknadt på vissa

års återväxt och med sparande af den öfriga skogen i öfverensstämmelse med af Landtmätare eller Öfverjägare uppgjorda provisionella huggningsplaner, hvilka rättas till enlighet med de definitiva, i den mån dessa hunnit stadfästas. Många svårigheter hafva mött vid utstakandet af gränsen emellan Jägeritjenstemännens myndighet och den verksamhet, som skall tillerkännas Häradsboernes kommitterade för allmänningsvården; helst dessa kommitterade, genom de uti Länets derom skedde och sedermera vederbörligen understälde regleringar fått sig uppdragit befattningar, som, genom derefter utfärdadt Nådigt Reglemente för Skogs- och Jägeristaten, blifvit betydligt inskränkta eller försvårade eller äfven omintetgjorde. Der tjenstemannen och de kommitterade mötas med beredvillighet, icke någondera tillvällande sig afgörande myndighet utan blott öfverläggande om sättet att ernå det gagneligaste resultat, der går verkställigheten lätt. Ett Härad har fränsagt sig all vidare befattning med allmänningsvården.

Kronoparkerne hafva under samma tidrymd icke blifvit till trakt-huggning indelade; blott förslag dertill uppgjort för den inskränkta vestra Malmskogen, som nu vunnit stadfästelse och snart skall träda i verkställighet. Kronoparken Omberg är ännu till någon del underkastad tvist om utbrytning och derföre har förslag om dess begagnande ej ännu kunnat ske. Ycke kronoparks aflägsna läge hindrar dess begagnande med fördel förr, än priserne på skogsförnödenheter stiga högre än de för närvarande äro, hvilket faktiskt visar sig genom de fåfånga bemödanden, der gjorts, att till någorlunda skäligt pris försälja af vindfällen och torkade träd, upphuggen ved.

Planteringarne på den lilla kronoparken östra Malmskogen bära föga frukt, emedan så väl mullbärs- som lärkträdsplantorne afbrusit våren år 1842. Enskilte, som se denna inverkan af klimatet, afhålla sig nogsamt ifrån att på sådant sätt använda kostnad och möda.

Sedan Kongl. Maj:t under den 23 Augusti 1842, Nådigst anbefallt att såg framgent skall nyttjas vid fällning af träden på kronoparkerne och tre större handsågar till Länets ankommit, har profsägning dermed ägt rum; hvarvid utröntes att fällning med såg går något, ehuru föga långsammare än med yxa, men att den på större träd besparar vid pass $\frac{3}{4}$ aln af trädets bästa del. Vid afsägning utaf liggande träd vinnes, genom begagnande af yxa, så väl betydlig tid, som, i trädmassa en tolfedel. Men ett stort antal sågar erfordras, om alla träd som årligen böra å kronoparkerne utsynas, skola fällas med såg; och instrumentets dyrhet samt besväret att varsamt köra det på käl-

ken till skogs, motarbete användandet i stort, hos allmogen, utaf denna skogsbesparings-utväg.

Brännorf har begynt att mera begagnas till brännerier på flera ställen och jemväl till en ångmaskins drift. Brandskiffer har jemväl brutits och begagnats till kalkbränning och uti tegelugn tillika med ved. Stenkol finnes ej, men införskrifvas till begagnande vid Motala och i Norrköping.

Bruksrörelsen har, sedan sednaste underdåniga Berättelsen afgafs, fortgått med en ej obetydlig utvidgning intill slutet af år 1842, då tillverkningarne öfverstego dem under 1838: vid Mässingsbruken med 18 Sk \mathcal{Z} , vid Kopparverken med nära 200 Sk \mathcal{Z} , vid Stångjernsverken med närmare 5,400 Sk \mathcal{Z} , och vid Manufakturverken med närmare 1,700 Sk \mathcal{Z} . Tackjernsblåsningarne äro temligen oförändrade; men gjutningarne af kanoner samt diverse slag något minskade. Nya bruksanläggningar hafva ej ägt rum; men privilegier till nytt smide, såsom tillökning uti gamla rättigheter, hafva vid några bruk blifvit beviljade. Derigenom utgöres ortens jernbruk af 1 kanongjuteri, 1 annat gjuteri i mindre skala, 2 masugnar för tackjernsblåsning, 32 stångjernsbruk med 72 härdar och 51 hammare. Manufakturverken, dels förknippade med stångjernsbruken, dels serskilte till ett antal af 10, bestå af 30 kniphammare, 52 spikhammare, 7 räckhammare, 4 skärvalsverk, 6 stålugnar, förutan Motala mekaniska verkstad med dess gjuteri, valsverk och smedjor m. m., och mekaniske verkstäderna uti Norrköping.

Kopparverken och mässingsbruket med sin knappålsfabrik hafva fortfarande varit uti drift.

Marmorbruket fortfar jemväl i sin inskränkta verksamhet, likasom kalkbrotten begagnas utan särdeles utvidgning, ehuru väl tillgångarne derå äro ofantliga och nyttan af kalkens utvidgade användande synes vara påtaglig. Bränslets dyrhet, som ock gör kalken dyr, har likväl hittills minskat dess vidsträcktare användande såsom hjälpgödningsmedel vid jordbruket.

Fabrikerne uti städerna skola, i sammanhang med öfrige uti dem befintlige förhållanden omnämnas. På landsbygden äro:

Klädesfabriker: vid Atvidaberg, Råby och Forsså nära Kisa, Marielund och Wistinge, med tillverkningar af mästadels gröfre eller mellansortskläden till värde af vid pass 130,000 R:dr årligen.

Segelduksfabrik vid Rodga; aftynande.

Glasbruk vid Rejmyra, med sig ökande tillverkning, som uppgått till ett värde af nära 60,000 R:dr årligen. Det vid Cedersberg har upphört att blåsa glas, och blott sliperiet fortfar.

Pappersbruk äro 6 privilegierade, hvaraf 5 arbeta, med mycket inskränkt tillverkning på gamla sättet, och med nedsatta priser mot förr.

Oljeslagerier äro 7 stycken, alla mindre betydliga, utom det vid Orremåla, der tillverkningen sistlidne år uppgick till ett värde af 9,400 R:dr B:ko.

Kimröksbruk: 2 st. äldre af föga betydenhet.

I sednare åren är vid Motala anlagd en kritmalningsqvarn, som torde kunna blifva af någon vigt, så vida full afsättning kan beredas.

Snusfabriker: 2 obetydliga.

Såpsjuderi: 1 som föga lönar sig.

Garfverier: 23 stycken alla mindre betydliga med föga utmärkt läderberedning.

Färgerier: 8 stycken, hvaraf de vid klädesfabrikerne äro betydliga, men de öfrige hafva inskränkt rörelse.

Stampar till valkning af vadmal m. m. 9 stycken.

Bresiljeqvarn: 1 med ringa vinst.

Tegelbruken: 49 stycken med stark afsättning; tillverkningen, som är inskränkt genom skogstillgångarnes beskaffenhet, är ej tillräcklig för Länets behof. Jemväl finnes en större fabrik för kakelugnar och lerkärl der vackra arbeten verkställas.

Pottaska tillverkas på 2 ställen uti ringa mängd.

Binäringar.

Husslöjden intager häribland första rummet. Ehuruväl mängden af de qvinnor, som sätta värde på prydlighet i klädsel, köpa den till större del af kringvandrande Westgöthar eller på marknader eller i Städerne, så är dock hemväfnaden bland allmogen, i allmänhet taget, icke förminskad, snarare ökad de sednare åren. Visserligen finnas trakter, der förhållandet är motsatt, och der det goda priset på gårdfarihandlandernes bomullstyger uttränger egna händers arbete; men på många andra ökar sig deremot hemväfnaden af sådane tyger, hvilket bevisar sig genom den ökade försäljningen af bomullsgarn uti städerne, som nu mera uppgår till betydliga kvantiteter.

Uti Linköping ensamt försäljes årligen omkring 300,000 skålpund bomullsgarn, och uti Norrköping närmare 200,000, förutan 30 à 40,000, som i de öfrige Städerne afyttras till ortens väfverskor.

Deremot minskas synbarligen hemspånaden. Bruket af ylle och linne är nu mera så inskränkt mot förr, att mindre ullgarn och lingarn förbrukas än det för ringare pris åtkomliga bomullsgarnet, som spinnes på fabri-

kernes maskiner, och som ofta ingår till hälften uti samma väfnad mot ullgarn eller lingarn. Dessa tyger blifva mindre varaktiga än de förr brukliga tjockare och starkare ylletygerne och rena lingarnslärfvet, och måste därför ofta förnyas, hvarigenom mängden af årliga tillverkningarne måste ökas, om behovet för förbrukningen skall fyllas. Jämväl förmodas, att hvar och en af allmogens qvinnor numera plägar förskaffa sig ett större antal klädningar än förr skedde, och att häruti ligger en orsak till väfnadernes ökning. Emellertid försäljes ej någon väfnad härifrån till andre orter, utan köpes tvärtom härstädes betydligt af sådana, som annorstädes äro tillverkade. Väfnaden af mattor, täcken och sådant mera står på en låg punkt, så väl i afseende på konstfärdigheten, som i afseende på tillverkningarnes mängd.

Med männernes vinterslöjd och hemsmide förhåller sig på sätt i sednaste underdåniga Berättelsen omförmåltes. Den utgöres dels af förfärdigandet af redskap, möbler, laggekärl o. m. d., dels ock af spik och nubbb samt annat smide, hvaribland det af skräddelesaxar från en smed i Ydre härad är mest berömdt.

Handtverkerierne på landet äro i tilltagande, dels derigenom att folk-mängdens ökning ökar behovet af flera händer till skraddare- och skomakarearbeten m. m., dels ock derigenom att tillverkningspriserna på landet äro billigare än i städerna, der skickligheten uti förfärdigandet långt ifrån tilltagit i samma förhållande som hos handtverkarne på landet. Antalet skomakare på landsbygden torde uppgå till 600 och derutöfver, samt det af skraddare till mera än 500 stycken.

En binäring, som i sednare åren ännu mera utvecklats sig på landet, är tillverkningen af mansmössor, som nu i allmänhet nyttjas af allmogen, i synnerhet af den yngre delen, i stället för hattar. Hattmakarne i Städerna hafva helt ringa eller ingen afsättning åt landsbygdens invånare, hvaremot bland desse uppstå mössmakare, som kunna afsätta mössor för flere hundra, till och med för ett tusende Riksdaler på året.

Kolningen uti norra delen af Länet fortfar till dervarande bruksbehof, afvensom till afsalu uti Norrköping och Linköping, samt vid Motala, hvarest likväl för det mästa begagnas stenkol och ved. Uti södra Länets skogstrakter fortfar skogshandteringen att dela sig uti flera grenar och afsättningen att ske så väl åt Calmare Läns norra sjöhamnar som åt detta Läns närmaste slättbygd, och till de närbelägne Städerna. Tjårbränningen idkas föga fastän tillfället att öka tillverkningen är öfverflödigt; men det låga priset

å varan i sjöstäderna inskränker den till blott det som erfordras för förbrukningen inom Länet.

Sjöfarten på landsbygden fortfar att vara inskränkt, för afskeppningen af ortens produkter, till några inrikes afsättningsorter, samt af några brädlaster från Waldemarsvik till Tyskland.

Fisket fortfar jemväl i enahanda skick, som uti sednaste underdåniga Berättelse omförmäles.

Jagten är ringa, och rofdjursfångsten inbringande blott för några få personer, som med mera drift och skicklighet idka räffångst. Af skadliga rofdjur, gamla och unga, dödades:

År 1838	21	Vargar,	10	Loar,	515	Räfvar.
— 1839	35	—	5	—	318	—
— 1840	40	—	13	—	352	—
— 1841	34	—	11	—	472	—
— 1842	21	—	8	—	654	—
— 1843	41	—	15	—	503	—

En Jägareförening har bildat sig och trädde i verksamhet år 1842. Den erhöll genast ett ganska talrikt antal medlemmar, som efter lokala förhållanden delade sig uti Gillen, hvilka hvart och ett i sin trakt äro uti ganska liflig verksamhet, för att skydda det nyttiga villebrådet under förbuden tid och vidmagthålla författningarnes efterlefnad uti detta hänseende, samt derjemte bemöda sig att upplysa allmänheten om det verkliga gagn, som genom noggrannt iakttagande af deras föreskrifter vinnas. Föreningen räknar nu ett antal af 840 ledamöter.

Salpetertillverkningen har fortfarit att minskas och uppgick sistlidue år till blott 371 L \mathcal{Z} 16 \mathcal{S} , som förliden vinter lefvererades.

Forslandet af varor fortfar att vara en binäring för Wikbolandets mindre hemmansägare, äfvensom för ett inskränkt antal af dem uti andra delar af Länet.

Bränvinsbränningen, som under så många förslutna år varit en allmänt idkad näring, har på sednare åren blifvit långt mindre allmän och synes snart nog vilja inskränka sig till utöfning endast af dem, hvilka äga större vetenskapliga insigter uti konsten. Priserne hafva nemligen å denna vara så nedgått, att alla brännerier, der ej lokala omständigheter minska pro-

duktionskostnaden, eller der ej dranken begagnas till vinstgifvande utfo-
dring af stalloxar eller svin, hafva sista vintern gått med förlust. All
brännvinstillverkning, som skall någorlunda bära sig, måste ske af potatis
med blott så stor andel af säd, som är nödvändig för att gifva tillmäsknin-
gen sin behöriga tillsatts. Den tillökade beskattningen på denna binäring,
hvilken var afsedd att derå höja priserna, och på detta sätt motverka brän-
vinets missbruk, har, såsom jemväl uti sednaste afgifne underdåniga berättel-
se på förhand antyddes, haft en helt och hållet motsatt verkan. Den gan-
ska dryga beskattningen på mera konstmässiga verk, och de inskränkningar,
som lågo uti föreskrifterne, hafva eggat den menliga uppfinningsförmågan,
hvars gränser ännu äro osedda, och man har nu bränneri-inrättningar uti
lägra klasser med mindre pannor, som tillverka bränvinet skyndsammare än
förut kunde ske uti dem af högsta klassen med största tillåtna pannerymder.
Beskattningen har derigenom så väl förfelat sitt förenämnde syftsmål, som
ock blifvit ojämn och sålunda orättvis, hvilket den alltid fortfarande skall
blifva, så länge grunderne, hvarifrån densamma utgår, fortfarande bibehålles.

Bränvinspannornas antal,

som år 1838	var 7,291 st.	med en afgift af 54,731:	22.	10.
utgjorde år 1839	7,234	—	—	39,689: 17. 7.
— 1840	7,279	—	—	53,534: 42. 8.
— 1841	6,924	—	—	49,504: 44. 6.
— 1842	5,641	—	—	63,460: 40. —

Men oaktadt denna minskning i pannornas antal och sammanräknade
rymd, har qvantiteten af det årliga tillverkade bränvinet troligtvis icke un-
dergått någon förminskning, emedan tillverkningsbeloppet vid de större och
bättre inrättade brännerierna så ofantligt ökat sig mot förr. Någon bestäm-
dare uppgift deröfver kan likväl ej gifvas för det närvarande.

Tullmjölqvarnarnes antal har obetydligt ökats; men åtskillige qvarnä-
gare anse den utvidgade potatisodlingen, och denna rotväxts så mycket öka-
de begagnande i hushållet, minska sädesförmalningen på ett märkbart sätt,
helst uti skogsbygderna.

Sågverken äro hvarken utvidgade eller till antalet ökade. De äro så-
som grof- och enbladiga, af föga vinst för sina ägare, men uppfylla ortens
behof, med undantag af trakterne kring Norrköping och Wadstena, dit brä-
der och plankor ankomma sjövägen från andra provinser, hvilket jemväl nu-

mera någongång inträffar i Linköping. När man deremot beräknar det antal plankor och bräder, som från Länet afföras dels landvägen åt Calmare Läns norra lastageplatser, dels från Waldemarsvik, så torde måhända finnas, att af dessa skogsförnödenheter tillverkas inom Länet så mycket som der förbrukas.

Gästgifveriernes antal är ej förökadt, ej heller krogarnes på landet. Lönnkrögeriet är ett ondt, som, oaktadt allt bemödande å Kronobetjemingens sida, är särdeles svårt att förhindra, så länge närvarande lagar och författningar i afseende på bränvinsminutering ega bestånd.

Handeln i allmänhet har, sedan sednaste underdåniga berättelse afgafs, icke undergått någon förändring i afseende på dess egentliga beskaffenhet och riktning, ehuru väl dess liflighet på sista året minskats i anseende till penningebristen. För dess befordrande hafva de sednare åren icke skett några företag mera än hamnbyggnaden i Linköping, hvarom skall nämnas i sammanhang med Berättelsen om den stadens tillstånd.

Rörelsen på Götha kanal har visserligen något tilltagit, men dock ej vunnit den liflighet, som man förväntat; hvilket närmare visas genom nedanstående tabell öfver de fartyg, som framgått på Östgötha-linien och de vid dervarande stationer inlutne afgifter:

	Antal fartyg:	Summa afgifter.
År 1838 . . .	835 . . .	19,117: 3. 3.
1839 . . .	653 . . .	23,111: 39. 7.
1840 . . .	831 . . .	24,054: 10. 1.
1841 . . .	1,029 . . .	29,369: 27. 7.
1842 . . .	1,430 . . .	27,615: 34. 10.
1843 . . .	940 . . .	26,057: 15. 7.

Flere orsaker hafva samverkat härtill. I första rummet torde man böra sätta de sednare årens sämre skördar och det sednare årets sämre jernkonjunktur, samt i det andra, de för tyngre varor dryga kanalavgifterne, som understundom vålla, att man ser spannemål och salt köras landvägen till och ifrån städerna, ehuru de hafva sjöfarten öppen. Att Trobhattans till likhet med Götha kanal ökade bredd skall komma att betydligt öka kanalfarten på Östgötha-linien betviflas mycket, om än större dimensioner på fartygen och derigenom högre afgifter möjligen kunna öka kanalinkomsterne.

§. 4.

Politisk Författning.

Kammarverk. Under loppet af åren 1838—42 hafva någre nya hemman icke blifvit inom Länet till anläggning beviljade, eller ny tillökad ränta åsatt; men 13 par nya tullmjölqvarnstenar äro under tiden skattlagde. Från krono till skatte äro försålde tillsammans $6\frac{1}{2}$ mantal med 14 utjordar, och dessutom nedannämnde allmänningar:

Aska Härads, för en skatte-köpeskilling af	13,726: 32.
3 lotter af Hellestads för	2,660: —
Ysunda	8,891: 44.
Ludden	9,674: 8.
Kulefalls del, Åsveden och Sjöhagen . .	5,137: 32.
Skärkinds 8 lotter	2,834: 16.
	<hr/>
	Summa 42,924: 36.

Länets hemmantal utjordades vid 1843 års början af	
Kronoskatte	2,810 $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ mantal.
Krono	546 $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$
Frälsehemman	1,693 $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$
Säteri	367 $\frac{1}{4}$
Rå och rör	53 $\frac{1}{4}$
	<hr/>
	Summa 5,471 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$

med 9,651 tunnor 16 $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ kappar kronotonde och räntor till 50,256 Riksdaler 28 sk. 6 rst. kronovärdi.

Af dessa hemman äger allmogen något mera än hälften, då man deruti inräknar de kronohemman, som af allmogen besittas; af den återstående hälften tillhör Ridderskapet och Adeln vid pass hälften, samt det öfriga dels Presterskap, Borgare, Brukspatroner och andre ståndspersoner, dels ock Kongl. Maj:t och Kronan, som häraf disponerat mycket till boställen. Det närmare förhållandet är, att af det hela tillhör

Kongl. Maj:t och Kronan vid pass	330
Ridderskapet och Adeln	128
Presteståndet	330
Borgare	330
Brukspatroner	150
Ståndspersoner	570
Allmogen	293

Till Kronan äro, under den tidrymd närvarande underdåniga Berättelse omfattar, 2:ne f. d. Adelsfanan anslagne boställen indragne, men icke ännu något Kronofjerdingsmanshemman. Deremot har frångått Kronan, genom Kammar-Collegii utslag den 9 September och 16 December 1842, för enskild mans erkände skatterätts fordringar i jord, 4 stycken af förra skogsbetjeningens boställen, nemligen Kattorp $\frac{1}{2}$ mantal, Bjärstad $\frac{1}{2}$ mantal, Hilstermon $\frac{1}{4}$ mantal och Halshöga $\frac{1}{8}$ mantal. Äfvenväl har den till Ombergs kronopark hörande dagsmossen hel och hållen frångått Kronan, dels förut genom laga kraftvunnet utslag uti en utbrytningsfråga, dels ock nu sednare genom Kongl. Maj:ts nådiga beslut om öfverlåtande deraf åt enskildte förut betesberättigade hemman uti angränsande Dahls och Lysings härader. Den betydliga kostnad, som för flere år tillbaka nedlades uti dikning och andra arbeten i denna mosse, har icke den påräknade vinsten för Kongl. Maj:tt och Kronan; och häradsboernes vinst blir ej heller betydlig, förrän måhända i en framtid, då mossens brunaktiga beståndsdelar hunnit förvandlas till god brännstoff.

Hemmansklyfningen, om hvars gränser så mycken öfverläggning varit, fortfar i detta Län ännu att hålla sig inom det skäligen, om än det fullt lagliga någon gång förbises eller kringgås. Någon allmän regel, som skulle stadga visst hemmantal hvarunder klyfningen ej fick ske, eller visst tunnlandtal såsom minsta tillåtna ägovidd, kan aldrig gifvas sådan att den allmänt gillas såsom rättvis och vid tillämpningen passande efter alla de olika förhållanden, som vid dylika tillfällen kunna förekomma, och hvaraf så många äro olika, alltefter som hemmansklyfningen skall ega rum på slättbyggd eller i skogsbygd, på inskränktare eller vidsträcktare ägovidd, bättre eller sämre jordmån, längre ifrån eller närmare intill stad och afsättnings- eller arbetstillfälle, m. m. Följderne af en långt utsträckt hemmansklyfning kunna blott i afseende på svårigheter att utgöra allmänna onera anses vara för staten mera vådlig än följderne af det tillökade autalet af backstugor, hvarom ofvanföre är underdånigst anfördt; men just i afseende på utgörandet af dessa vid jord och hemmantal fästade allmänna onera, måste likväl hemmansklyfningens utsträckning ytterst bero af publik myndighet, på det att det allmännas, Statens och kommunens rätt måtte kunna förvaras emot intrång från den enskildtas sida, för hans beqvämlighet eller godtyckes skull. Likaså är förhållandet med hemmansafsöndringen. Inskränkningar till en viss måtta i dessa afseenden kunna ej skäligen anses våldföra den enskildta friheten att handhafva sin egendom eller att hvar helst sätta sitt bo, så vi-

da inlet hinder lägges mot rättigheten att bebygga större eller mindre lägenheter efter godtfinnande.

Statistik. På underdånigst bifogade tabeller är uppfördt, i enlighet med från vederhörande inkomne uppgifter, det antal hästar, nötkreatur, får, svin och getter, som inom Länets underhållas och hvaraf sig visar, att antalet hästar, oxar, kor, unghoskap och får ökat sig sedan sednast afgifne underdåniga berättelse, hvaremot antalet svin och getter minskats. Öfverhufvud, och när afseende icke fästes vid hemmanens olikhet uti ägovidd och fodertillgångar m. m., födas på hvarje hemman 4 hästar, $4\frac{2}{3}$ oxar, 10 kor, $3\frac{1}{2}$ unghoskap, 14 får, $6\frac{1}{2}$ svin; getter äro blott på en del ställen i skogsbyggderna. I förhållande till folkmängden, städernes inberäkning, utgör antalet kreatur 1 häst för hvarje 9:de person, 1 ox för hvarje 8:de, en ko för $3\frac{1}{2}$ personer, 1 får för $2\frac{2}{3}$ personer, och ett svin för 6. Unghoskapens antal synes vara tillfyllestgörande för underhållet af koladugårdarne, hvaremot oxarne merendels köpas från södra orterna. Ladugårdsafkastningen bör vara tillräcklig för ortens behof och lemna något öfverskott, hvilket den ock gör.

Fastän de på underdånigst bifogade tabell upptagne belopp af utsäden och skörd icke kunna ega full trovärdighet, i anseende till omöjligheten att med tillräcklig säkerhet utröna dessa förhållanden uti vidsträckt trakter, der ägarne sjelfve, dels ej häröfver göra anteckningar, dels ej vilja meddela hvad de derom veta, och jemväl i anseende till de olika årsväxterne, som göra en tids riktiga beräkningar oniktiga för en annan tid, och således alla dessa uppgifter måste betraktas såsom blott sig sanningen närmande öfverslagsberäkningar; så torde dock kunna antagas, att de, som nu äro afgifne, stå till verkligheten uti ett någorlunda lika förhållande med dem, hvilka afgåfvos för 5 år sedan, helst samme personer afgifvit båda och med god kändedom af tillståndet uti deras tjänstgöringsorter. Under denna förutsättning finner man, att utsädet, sedan sednaste afgifne underdåniga Berättelse, ökats med omkring 3,500 tunnor säd och 10,000 tunnor potatis, samt att skörden anses ökad med 17,000 tunnor spannemål och 68,000 tunnor potatis. Nu skulle derigenom utsädet per hemman öfverhufvud böra anses uppgå till nära 18 tunnor spannemål och något öfver 8 tunnor potatis. Skörden skulle efter dessa uppgifter lemna $2\frac{1}{2}$ tunna spannemål och något utöfver $1\frac{1}{2}$ tunna potatis för hvarje inom Länets lefvande äldre eller yngre person. När hafra och blandsäd, som mera sällan begagnas till bröd, afräknas, så återstår för hvarje person omkring $4\frac{2}{3}$ kappar hvete, samt $1\frac{1}{2}$ tunna råg och korn. Under de sednaste trenne årens högst medelmåttiga skördar torde

verkliga afkastningen ej stigit högre; men i goda år, då anseliga sädes-
kvantiteter aflätas åt andra Län, är den säkerligen ej obetydligt högre.

Sedan erfarenheten vid många tillfällen ådagalagt, att, vid timade elds-
vådor, den i enlighet med allmänna lagen af Häraderne utfallande brand-
stodsersättning oftast föga motsvarade de vid olyckstillfället lidne förluster,
men ock understundom genom allt för hög värdering öfversteg de afbrända
husens förut ägande verkliga värde, samt vanligtvis blef betungande för det
härad, inom hvilket en större vådeld inträffat; så uppgjordes år 1839 ett
förslag till Brandstodsbolag, för hvilket ett reglemente af Eder Kongl. Maj:t
Nädigst fastställdes år 1840. Det fotades på den grund, att hvar och en
skulle utan dröjsmål erhålla full ersättning till det belopp, han sjelf på för-
hand uppgifvit, och som vid förutgående granskning befunnits vara värdet
af ägande, till brandförsäkring anmälte, hus och lösegenom, det måtte upp-
gå till större eller mindre belopp; äfvensom det afsåg att man skulle und-
vika att bilda någon större kassa, utan utdebitera beloppet af brandskade-
ersättningarne hos delägarne i mån af behovet. Reglementet stadgade att
Bolaget ej skulle träda i verksamhet förr än hus till ett värde af 3 millio-
ner och lösegenom till ett värde af 2 millioner vore till försäkring an-
mälte. Den 1 Juli 1841 var anmäld och godkänd öfver 4 millioners för-
säkring af åbyggnad och öfver 3 millioners försäkring af lösegenom,
hvarföre bolaget då genast trädde i verksamhet. Derefter har delegar-
nes antal alltjemnt fortfarit att ökas, så att försäkringsvärdet har till den
1 November 1842 växt för åbyggader till 9,082,050 och för lösegen-
dom till 5,803,890 R:dr. Den 1 November 1843 utgjorde det för å-
byggnader 12,236,030, och för lösegenom 7,600,560 R:dr. Den 1 Juni
1844 utgör det för åbyggnader 13,456,010 och för lösegenom 8,730,390
R:dr. All anledning är således för hand, att bolaget ytterligare skall ökas
och slutligen omfatta all åbyggnad på landsbyggden och den mesta lösegen-
domen. Eders Kongl. Maj:t har jemväl funnit inrättningen äga så väsendt-
liga fördelar med sig, att Boställsinnehafvare och arrendatorer af boställen
vid Regimenterne blifvit förstärkt deruti inträda för laga husen, undan-
tagandes karaktershusen.

När detta Brandstodsbolag trädde uti full verksamhet, upphörde en
någon kortare tid förut stiftad förening till försäkring af lösegenom såväl
på landet som i städerna inom Linköpings Stift, emedan de fleste deruti
varande delägare på landsbyggden öfverflyttade deras försäkringar till det
större Bolaget. Städernes invånare fingo likväl år 1842 tillfälle att jemväl

för deras del utan särdeles kostnad fullt betrygga sig mot förluster af deras löseegendom genom eldskada, då städernes allmänna brandstodsbolag till försäkring af löseegendom bildades. Uti denna på fasta grunder byggda och af allmänna förtroendet så mycket omfattade inrättning, att den redan inom 2 år uppgick till nära 27 millioners teckning, har till brandförsäkring antagits från

	Varulager för ett värde af	Fabriks- redskap och Machinerier.	Lösören i allmänhet.	Tjenstehjóns tillhörig- heter.	Summa.
Norrköping	2,149,370	244,100	966,040	44,020	3,403,530
Linköping	198,040	400	284,670	4,040	487,150
Söderköping	59,360	2,000	114,140	2,280	177,780
Wadstena	33,500	—	51,190	520	82,210
Skenninge	53,300	—	14,660	500	68,460
R:dr	2,493,570	246,500	1,430,700	51,360	4,222,130

Härförutan är uti allmänna Brandförsäkringsverken i Stockholm hus och åbyggnader inom Länet försäkrade uti städernes fond, tillhörande

Norrköping för	R:dr 3,262,260: —
Linköping	743,475: —
Söderköping	251,442: 24.
Wadstena	305,150: —
Skenninge	85,750: —

Summa 4,648,077: 24.

uti landets fond till ett värde af 2,168,781: 40.

Således är sammanlagdt åbyggnad inom Länet för-

säkrad för 20,272,868: 16.

samt löseegendom till värde af 12,952,520: —

Summa 33,225,388: 16.

Statsbidragens belopp är utfördt uti underdånigst bifogade tabeller, beräknadt dels till hvad kontanta utgiften sig bestiger, dels efter medeltalet af markegångsprisen på alla persedlar, som uti årliga markegångstaxorna upptagas, samt för sådant som deruti ej omnämnes, efter de grunder hvilka man ansett vara riktigaste mätarne af hvarje åliggande onus. Summan af de Stats- och Riksgäldsmedel m. fl., som årligen från Länet utgå, förutan det som

inom länet anordnas, uppgår i medeltal till en half million Riksdaler banko, hvilket den var år 1842.

Personela skyddsafgiften är lindrig och föga betungande, nu mindre än förr; men bevillningen af arbetsfolk ock backstugusittare är så mycket mera tung, emedan den drabbar den fattigaste klassen, som ej dertill har andra tillgångar än sin dagliga arbetsförtjenst, hvilken ofta nog knappast förslår till egen och hustru och barns föda. Denna bevillning gör den fattige ännu fattigare, utan att uppfylla något ändamål. Den kan ej vara oundgänglig för statsbehofven och den kan ej heller förhindra backstugors uppkomst eller förökningen af inhyses boende arbetsfolk, emedan dessas tilltagande antal befordras af alltför mäktiga driffjädrar, för att kunna motas af beskattningen. Det förefaller dessutom ganska främmande för alla statsekonomiska grundsatser, att likasom med böter belägga folkökningen.

Bevillningen af näringarne och af borgerlig rörelse medför ringa tunga för de förmögna, helst det är dessa som bestämma taxeringsbeloppen; men för mindre förmögne handtverkare uti småstäderne blir den ofta ganska dryg, när antalet af arbetande i samma yrke ökas och handtverkerierne på landet mer och mer borttaga arbetsförtjensten för dem i städerna.

Grundskatterne, nemligen jordeboks- och hemmantals-räntan samt roteringen, äro de mäst betungande pålagorna för landtmannen. Men som de utgöra vilkoren för äganderätten och oförökade äro bibehållne från längre tid tillbaka samt ingått uti beräkning vid de arf, köp och andre afhandlingar, som uti nu varande ägares händer öfverlemnats jordegendomarne, och dessutom ej kunna upphöra utan att öfverflyttas på andra samhällsklasser, så äges ej någon rätt till klagan, och man bereder sig på förhand till den längesedan kända pålagans utgörande, såsom till uthärdande af någon naturnödvändighet. Att Lagmans- och Häradshöfdingeräntan upphörde är en lindring för den fattigare klassen och för redogörande tjänstemännen.

Roteringen för Infanteriet är uti sammandrag af deröfver från vederbörande inkomne uppgifter beräknad att öfverhufvud uppgå till en årlig kostnad af 76 R:dr banko för ett ordinarie rothållsnummer, hvaraf i länet finnas 1,244; men de olika vilkoren, som olika rotar bestå sine grenadierer, och olika lokala omständigheter medföra härutinnan en olika tunga; helst rotarne äro sinsemellan olika ej allenast till ägor och förmoner, utan ock till hemmantal. Öfverhufvud utgöres hel rote af 2,177,485 mantal, med taxeringsvärde af 9,396 R:dr banko. Vacance-afgifterne äro lämpade dels efter

de villkor rotarne förut bestått sine grenadierer, dels efter Rotehållarens mer eller mindre lifliga önskan att medelst contant liqvid på en gång undgå de annars oftare på året återkommande frågor om rekrytering, soldat-
torps byggnad och brukning, beklädnad, lön och underhåll, ved, bete, m. m. Uti markegångstaxorne är den beräknad

År 1838 till 72:	44.	} eller öfverhufvud 66: 10.
„ 1839 — 67:	24.	
„ 1840 — 67:	14.	
„ 1841 — 64:	12.	
„ 1842 — 64:	20.	
„ 1843 — 60:	42.	

Rustningen, hvaraf i Länet finnes 917 nummer, är uti sammandraget af vederbörandes uppgifter beräknad att nu öfverhufvud uppgå till en årlig kostnad af helt nära 142 R:dr på hvarje nummer, ehuru väl för dem jemväl förefinnes största delen af de ojämnheter som vid roteringen förorsaka olikheter, samt dessutom de olika stora augmenten vid rusthållen göra betydlig skillnad. Augment finnes som uppgår till blott $\frac{7}{8}$ mot hvad andra utgöra. Öfverhufvud anses augmenterna minska rustningsbördan med nära 75 R:dr banko; hvarigenom ett rusthållsnummer nu är mindre betungadt än ett rothållsnummer, i synnerhet som rusthållet derjemte är fritt från utgifvande af jordeboks- och hemmantals-ränta. Skulle 2:dra Lifgrenadier-regementet komma att åter uppsitta så blefve kostnaden för rusthållarne otvifvelaktigt större; men deruti figger den minsta svårigheten för ett ändamålsenligt verkställande af en sådan förändring. En större ligger uti den delning af sjelfva rusthållen, som ägt rum under den tid af mera än ett halft århundrade, som förlupit sedan regementet var beridet; och hvilken delning nu mera skulle åstadkomma betydliga svårigheter för hästarnes vård och underhåll om uppsittning skulle ske. En förändring af gamla samhällsförhållanden kan ofta nog lätt verkställas, men en återgång till det fordna kan sällan eller aldrig ske utan förfördelande af på god tro under tiden förvärfvad rätt. I afseende på underhåll i krigstid, hafva rusthållarne år 1843, till följe af Kongl. Maj:ts derom gjorde nådiga proposition, fattat det beslut: "att under krigstid gemensamt ansvara för ersättningen af alla de skador och förluster af persedlar, som tillhöra rusthållaren att då underhålla, dock med förbehåll, att, i händelse regementet kommer att uppsättas till Cavalleri, detta beslut anses förfalla, och ny öfverläggning böra äga rum i anledning af

de förhållanden, som då uppkomma". Kommitterade af rusthållarne hafva jemväl, till rustningbördans jemnare fördelning, afgifvit ett förslag till gemensam ansvarighet för alla erforderliga kostnader, äfvenväl i fredstid, vid anskaffandet eller förändrandet af de munderings-, bevärings- och remtygs-perseklar hvilka det åligger de rustande att underhålla så länge regementet fortfar att vara infanteri.

Båtsmans-roteringen är oförändrad, sedan sednaste afgifna underdåniga Berättelse, med 194 rotar. 3 à 4 hemman utgöra hel rote, och kan detta onus beräknas efter beloppet af vacance-afgiften, som

År 1838	blef bestämd till	62: 41. 7.	} eller öfverhufvud 55: 2. 6.
„ 1839	53: 16. —	
„ 1840	50: 42. 8.	
„ 1841	54: 17. 7.	
„ 1842	54: 32. —	
„ 1843	56: 21. 4.	

Båtsmans-roteringen för städerna uppgår till 76 rotar, för hvilka vacance-afgift årligen erläggas.

Extra roteringen för privilegierade jorden uppgår till 188 rotar på landet och 23 i städerna. Roteringen af förut oroterad jord uppgår till 60 soldatnummer och 5 båtsmansnummer, för hvilka vacance-afgift i fredstider erlägges efter årliga markegångs-taxans bestämmelser; och hvarigenom lönevilkoren för de civile tjänstemän, som innehafva boställsjord, blifvit i någon mån inskränkte.

Clerecie-Statens från socknarne utgående underhåll är, sedan sednaste underdåniga Berättelse afgafs, i det hela oförändrad, ehuru väl uti en del under tiden ledigblifne pastorater uppgjorts contracter för längre tidrymd, hvilka af Eders Kongl. Majt blifvit stadfästade, och hvarigenom grunden för pastors årliga rättigheter blifvit bestämd på ett ostridigt och med närvarande förhållanden mera öfverensstämmande sätt.

Militiæ-Statens och Civil-staternes indelningar äro jemväl oförändrade.

Politie. Fattigförsörjningen fortfar att vara tung på en del orter af Länet, under det att andra deraf hafva föga känning. Uti städerna är detta åliggande kännbarast, hvarför de större af dem ock sökt ordna fattigvården på annan fot än förut, och annorlunda än på landsbygden kan ske. Vissa socknar på landet, der omständigheterna förr sammanfördt en större mängd menniskor, för hvilka arbetsförtjensten sedermera upphört, eller der någon

mängd backstugor uppstått utan att konstfärdighet i något yrke ännu hunnit förvärfvas, eller der vid större egendomar och af arrendatorer någon myckenhet statfolk indragits och derefter lemnats åt fattigvården, de äro svårast betungade; hvaremot andra, der blott själfägande bofast allmoge med måttlig men säker bergning sitta på hemman, eller der de stora possessionaterne hafva hvar för sig inrättat fattighus, de hafva obetydlig och ringa kostnad för deras fattigförsörjning, hvilken är inskränkt till ålderstigne, utfattige och krymplingar. De största kostnaderna vid fattigförsörjningen orsakas af barn och af förskjutne statfolks hushåll. Barnens missvård af föräldrar är ett svårt tidens tecken på sedeslöshet och lättsinnighet samt tilltagande förslappning af hjertats heligaste känslor och åsidosättande af samhällsmänniskans första och heligaste pligter. Barnens öfverlemnande åt Kommunens vård är en mer och mer kring sig gripande olycka, hvilken måhända genom själfva Kommunens öfvertagande deraf i någon mån småningom får anledning att ytterligare utbreda sig; men Kommunens eller det allmännas åliggande i detta afseende är för samhällets förkofran och bestånd alltför uppenbart för att ifrågasättas, ehuruval själfva verkställigheten kan blifva föremål för mycken olikhet uti åsikter samt många mer och mindre lyckade försök. Minst lyckas det att låta barnen hämta sin föda genom vandring kring socknen från den ena sockneboen till den andra; derigenom uppfostras de till tiggare, uti okunnighet och elaka vanor, till afundsamhet, laster och brott.

För att minska de olägenheter, som åtfölja nödvändigheten vid en del egendomar att hafva statfolk i stället för jördtorpare, har ägaren af Hofgården år 1838 inrättat en belönings- och sparkassa åt gifta statkarlar, hvaruti han, till beredande af understöd för den tid statkarlen blir orkeslös, eller af hjälp åt hustru och barn vid mannens eller fadrens död, hvarje vecka insätter 8 skillingar banko för dens räkning, som under ett nyktert och anständigt uppförande troget och flitigt uppfyllt de åligganden, han åtagit sig. Så snart insättningen stigit till full riksdaler, beräknas derå fem procent ränta med räntans årliga läggande till kapitalet. Statkarlens rätt till uttagning ur kassan inträder först vid aflyttning efter fem års bibehållning vid tjänsten vid egendomen, eller vid dödsfall, då hustru eller barn äga uttaga behållningen, hvilken jemväl i viss mån ökas genom efter serskild regel af jordägaren tillskjutande fyllnadsskillingar. Statkarlens sålunda uppkomna behållning kan på detta sätt under en tidföljd af 20 år uppgå till 313 riksdaler banko, som är en betydlig hjälp för hans eller enkans kommande

dagar, hvilka annars vanligtvis äro hopplösa. Derjemte äger statkarlen rätt att uti kassan insätta alla de besparingar han under sin tjenstetid kan göra, dock ej till högre belopp sammanräknadt, än 666 r:dr 32 sk. banko per man. Ägaren af Hofgården har till säkerhet för de innestående penningarne låtit inteckna egendomen till visst betydligt belopp. Detta ädla föredöme har väl hittills saknat efterföljd; men det visar huru den tänkande jordägaren kan bjuda till att förena omsorgen om sin egen hushållning med pligterne mot Kommunen. Det är att hoppas, att man mer och mer inser angelägenheten och nödvändigheten att så ordna de ömsesidiga åligganderne, att socknarne ej, såsom nu ofta sker, obilligt betungas af ofta återkommande fattigvårdsomsorger för arrendatorers eller jordägares i socknen införde, men snart nog hjälplöst förskjutne statsfolk med deras hustrur och barn, och att icke en samhällsklass tillskapas, hvilken under sin arbetsföra tid är blott ett redskap, en machin, som, när den hunnit blifva försliten, utkastas på Kommunen, utan att någonsin vara satt i tillfälle att bereda sig utvägar för bergning på ålderdomen eller vid aftagande krafter, samt ännu mindre att samla något för enka eller efterlemnade barn.

Gesällvandringarne hafva fortfarande att för provinsen vara en plåga, på hvilken man ej ser något slut, så länge vandringarne få fortfara hela lifstiden igenom för dem, hvilka hvarken vilja eller kunna biträda de hosatta mästarne uti handtverkerierna.

Allmänna hälsovården, som oförändradt fortfar att lemna sin omsorg åt alla Länets trakter, har ej varit ovanligare anlitad mera än år 1842, då rödsot och nervfebrar vid slutet af sommaren och under den första delen af hösten bortryckte mycket folk uti en del socknar, helst på slättlandet. Kurhus och Lazarett äro i god ordning och oförändrade. Å Kurhuset i Wadstena hafva under nedanstående år varit behandlade:

År 1838	145	sjuke.
„ 1839	139.	
„ 1840	172.	
„ 1841	148.	
„ 1842	179.	
här af qvarliggande till år 1843	38.	

Länets tunga af skjutsningsåliggandet är, sedan sednaste underdåniga Berättelse afgafs, icke vidare förändradt än att de reservskjutskyldige få vidkännas allt mer och mer skjutsning, tillkommen dels genom snällposter

och paketposter, dels genom fångars forslande. De utsträckningar af postväsendet, som ske för brefväxlandes allmänna nytta, synes rättvisligare och lämpligare böra helt och hållet bekostas af Postverkets medel, än öka åligganderne för de skjutsande, hvilka icke hafva den aflägsnaste nytta hvarken af den förökade postgången eller af den beredde lättheten att från och till hufvudstaden finna snabb lägenhet för modets och litteraturens dagliga nyheter. Förökningen uti fångskjutsen härrör för det mesta af den vidtagne sednaste författningen, hvarigenom det åtgår två hästar för transportrandet af en enda ransakningsfånge, eller för en enda persons befordrande till afstraffningsstället eller till kyrkopliktens undergående. Förutan de här af betydligt ökade fångskjutskostnaderne, förorsakas jemväl oftare påkommande skjutsning för reservbonden. När väglaget är drägligt, synes likväl hästantalet utan olägenhet kunna vara inskränkt till hvad det varit förut.

Kronobrefhäringen är ordnad på det minst betungade sätt, genom bestämda tider för den vanliga brefgången till och från kronobetjeningen, samt vidmagthållande af noggrannhet emot missbruken.

Väghållningen faller olika tungt på olika orter, genom vägarnas olika mängd och deras bredd. Antalet landsvägar är ej större än det väl behöves för vägfaranandes någorlunda beqvämlighet, och antalet härads- och socknevägar äro uti vissa trakter alltför inskränkte mot verkliga behovet. Ut i södra delen af länet besväras vägarne särdeles mycket af backar, hvilkas undvikande vore en för denna orten högst önskelig sak. Dertill erfordrades dock en nästan helt och hållet ny omläggning af största delen utaf dessa vägar, hvilkas sträckning är alltför betydlig för att orten skulle förmå vidkännas alla de ett sådant företag åtföljande kostnader, helst större jordsättningar på många ställen komma i fråga. Ut i ett par socknar i medelsta delen af länet har allmogen genom enskildte öfverenskommelser och gemensamt arbete verkställt afgräfningsar af en del backar på härads- och socknevägarne, men på andra ställen äro svårigheterna vid backarnes borttagande eller kringgående större, än att de af allmogen kunna öfvervinnas, t. ex. vid Löfsta, på den så mycket befarna stora landsvägen emellan Linköping och Norrköping, der en sådan mängd resande, och en sådan myckenhet varor dagligen skola fram genom det i öfrigt för det mästa jemna landet. Flere förslag till sistnämnde backars undvikande genom landsvägens omläggning äro gjorda, men intet har befunnits tillfredsställande.

Diverse utgifter till allmänna byggnader, jagtkassor, kurhus och lazarett, inqvartering, riksdagsmannarfvoden m. m. äro icke ökade sedan sednaste underdåniga Berättelse afgafs; och summan af alla onera som af Länet utgöras, har ej undergått annan märkbar förändring, än den år 1841 skeddade nedsättning af kapitations-bevillningen och befrielsen från mantalspenningar för personer under 17 år.

§. 5.

Städer och Köpingar.

Norrköping har tillväxt. Folkmängden, som enligt mantalslängderne vid 1838 års slut uppgick till 12,800 personer, är nu, 204 spinnhushjon oberäknade, 13,730 personer, utan att fattigpersonalen tilltagit i någon märkbar mån. Af denna folkmängd var 6,420 mankön, 7,310 qvinkön.

Stadens hufvudnäring, klädesfabrikationer, har betydligt utvidgats. Den uppgafs uti sednast afgifna underdåniga Berättelse till 410,000 alnars årlig tillverkning med ett värde af 2,700,000 R:dr banko. År 1843 har den utgjordt 636,940 alnar, till värde 3,968,980. År 1838 funnos 72 fabriker med 331 väfstolar och något utöfver 2,000 arbetare. År 1843 fanns ett antal af 91 fabriker, 521 väfstolar och 3,263 arbetare. Denna industri-grens tillväxt visar sig häst af en jemförelse emellan tillståndet för längre tid tillbaka med det som varit under hvarje påföljande fem-tal af år, såsom nedanstående tabell ger vid handen.

	Antalet af arbetare vid Klädesfabrikerne.	Klädesfabrikstillverkning.	
		alnar.	värde.
År 1818	763	144,876	747,045
„ 1823	654	200,306	1,094,160
„ 1828	780	248,153	1,335,513
„ 1833	1,945	391,868	2,502,501
„ 1838	2,160	453,424	3,014,179
„ 1843	3,322	638,940	3,932,718

Således har på de sednare 25 åren klädestillverkningen uti staden ökat till myckenheten 446 procent, nu sysselsättande 4 à 5 gånger så många händer som vid denna tidpunkts början, och ökande värdet af det producerade arbetet till 531 procent. När från tillverkningsvärdet 3,932,718 afdrages 800,000 R:dr såsom högsta ungefärliga värdet af de från utlänningen härtill hämtade rudimaterier af ull, färgstoffer, kardborrar m. m., återstår dock utöfver 3 millioner, som utgöra inhemsk produktion, frambragdt år 1843 i denna stad inom en enda näringsgren, och ungefärligen motsvarande värdet af hela Rikets tackjernstillverkning för samma år. År 1810 uppgick hela klädestillverkningens värde till endast 350,777 R:dr 26 sk. Banko. Stadgan uti författningarne, fredens lugn och lagarnes oafbrutna hägn hafva tryggt fabriksidkaren vid hoppet att genom flit, idoghet och tilltagande konstfärdighet, ökade insigter uti sitt yrke samt deruti nedlagde kapitaler, finna sin bergning och förvärfva förmögenhet, under idkandet af en för fäderneslandet nyttig och gagnelig näring, som sysselsätter tusendes händer och gifver bröd åt tusende hushåll. Huru gagnelig i detta afseende klädesfabrikationen är, det visar sig främst, så väl i det årliga tillökade antalet arbetare inom denna näringsgren, som uti den ökade sysselsättningen för andra arbetare och de inrättningar, som stå härmed i sammanhang. På de sednast förflutne fem åren har antalet arbetare vid klädestillverkningen ökat sig med 1,162 personer; hvarförutan närmare 200 qvinnor på Korrektionsinrättningen varit sysselsatte med till sådan tillverkning hörande arbeten, hvilket år 1843 inbringade Korrektionsinrättningen en inkomst af 9,167 R:dr 27 sk. 9 r:st., äfvensom mycken arbetsförtjenst i och för klädestillverkningen tillskyndats stadens fattigarbetshus och de båda i staden varande machinverkstäder med deras 140 arbetare och 50,000 R:drs årliga tillverkning. Arbetarnes klädsel och lefnadssätt vittna i allmänhet om god bergning, och äro, likasom den mängd insatser de äga uti stadens sparbank, en motsatts mot det utomlands öfverklagade tillståndet uti fabriksorter. Hufvudgrunden till detta bättre tillstånd måste sökas deruti, att, då den utländska större fabrikanten arbetar för att undersälja sina medtäflare på världsmarknaden och derföre måste nedtvinga arbetslönerna i möjligaste mätto, så arbetar den Svenske klädesfabrikanten för blott inhemsk förbrukning, skyddad af förbudet mot utländsk import, och kan derföre bestämma sina arbetares lön efter deras nödtorftiga behof och bergning lika mycket eller mera än efter sitt eget behof att nedsätta tillverkningskostnaden. Att föda och underhåll icke brister för det här i

staden uppväxande släktet, derom vittnar jemväl förhållandet vid de årliga beväringmönstringarne, hvarvid kassationen bland beväringsskyldige från Norrköping är långt ringare än uti Länets öfrige delar. Klädestillverkningen har likväl ock många svårigheter att bekämpa. Den för tillfället svåraste och mest nedslående var år 1840 fruktan för tillåten införsel af utländska kläden; hvilken fruktan bringade många fabrikanter att minska tillverkningen, att förfasckeda arbetare och bereda sig till nedläggande af rörelsen. I förväntan på en sådan förändring uti tull-lagarne upphörde de handlande i andra städer att köpa kläden, afsättningen afstodnade och nedslagenheten utbredde sig bland fabrikanterne till den grad, att utrikes ifrån redan införskrifne och ankomne nya machiner icke ens uppsattes utan förblefvo liggende obegagnade eller ock afyttrades. Men så snart det vardt känt, att de förut gällande tullstadganderne skulle förblifva oförändrade, återväcktes håg och lif uti rörelsen, hvilken under påföljande år ökades med förvånande fart. Många nya anläggningar och ombyggnader gjordes, maschinernes antal förökades, deras beskaffenhet förbättrades, de nyaste uppfinningarne införskrefvos och man beflitade sig om att uti fabrikatets fulländning täfla med de bästa utländska. Ökad afsättning uppmuntrade ock härtill, helst priserna å varan nedsattes såsom följd af machinförbättring samt mera utvecklade arbetsskicklighet. Sedan nu tillverkningen af kläden så betydligt ökats, har afsättningen blifvit anseeligt trögare, och det synes som fabrikerne vidare utvidgande måste anstå någon tid, intill dess endera inhemska behoven af varan blifva större eller ock att den finner väg till afsättningsorter utom våra landamären. Men fabrikanterne har uti våra kreditförhållanden ett bestående band, som betydligt tyger hans rörelse. Tolf månaders anstånd med betalningen för de kläden han afyttrar är vanligt, utan att han derfore äger annat än en bokförd fordran, som hvarken kan diskonteras eller hypotiseras och som således högst anseeligt ökar hans förlagskostnader, kapitalbehof och ränteförluster, som ännu mera förstoras genom de under tiden innan betalning utfallit ofta förekommande konkurser och dessas senfärdiga slut. En rättelse eller förändring till ett bättre härutinnan är endast att förvänta genom välberäknade lagstiftningsåtgärder, hvilkas rigtning här blott kan antydvas utan att de kunna blifva föremål för närmare skärskådande uti denna underdåniga Berättelse.

De årliga ullmarknaderne äro en fördel för både köpare och säljare genom det tillfälle, de lemna till urval af lämplige sorter, till jemförelse dem

emellan och till bedömande af inhemska tillgångarne på denna rudimaterie. Sednare årens tillförsel af ull har varit mindre än förut och priserna jemväl mindre uppmuntrande för ullproducenterne, serdeles för dem, hvilka vinnlagt sig om framalstrandet af finare ullsorter, hvilka uti Norrköping finna blott inskränktere efterfrågan, emedan finare slagen af ylleväfnader der ej tillverkas, och det finaste klädet blott till ringare qvantitet. Mängden kläden förfärdigas af den medelkina ullen, hvaraf man, genom förbättrade machineriers tillhjälp, tillverkar kläden, hvilkas utseende är vackrare än hvad man förr med långt finare ull kunde åstadkomma. Derföre skall den mest vinstgifvande ullproduktionen troligen blifva af sådane fårslag, hvars ull i sinhet närmar sig Southdownsracen, och hvars kroppsbeskaffenhet derjemte är så köttig, att den lemnar godt slag till ersättning för den drygare utfodringskostnad vi måste vidkännas i jemförelse med utlänningen.

Till de år 1843 befintlige 91 klädesfabrikerne höra 521 väfstolar, förutan de på korrektions- och arbetshus, 12 färgerier, 12 klädesvalkar, 22 hydrauliska spinnmachiner af flera slag, 160 mekaniska spinnstolar, 14 enkla spinnmachiner, 57 skrubbelmachiner, 56 kardmachiner, 68 skrubb- och kardmachiner, 7 kardmachiner med slubb, 4 kardursticknings-machiner, 1 ullinolvningsmachin, 1 ullredningsmachin, 35 ullplysningsmachiner, 1 nyaste plysmachin, 5 öfverskärerier, 83 tondeuser, 15 finiseuser, 1 longitudinal-skärmachin, 92 ruggmachiner, 1 hydraulisk präss, 25 prässar för skruf, 23 tillborstningsmachiner, hvaraf 5 för ånga, 1 ångpanna, 24 dekateringsmachiner, 11 opereringsmachiner, 4 skölmachiner, 2 tvättmachiner, 2 appreteringsmachiner, 1 clothdressingsmachin, samt 1 lovoir à rouleaux. Dessa inrättningar skötas af 1,850 mantalsskrifne personer, 618 ej mantalsskrifne och 795 barn, af hvilka jemväl plysning m. m. för hand verkställes.

Af öfrige i staden befintlige fabriksinrättningar bör anmärkas: 2 sockerbruk, hvilkas tillverkning år 1843 uppgick till 622,000 Z socker och 415,000 Z sirup, med ett värde af 238,000 R:dr; 1 pappersbruk med tillverkning af 15,000 ris, förutan papp och takpapper, i värde 72,000 R:dr; 1 snusfabrik med tillverkning af 172,000 Z , i värde 81,000 R:dr. Alla fabrikerens sammanräknade tillverkning är uppgifven att hafva utgjort:

	Värde i Riksdaler Banko.			Antal anställda arbetare.
År 1818	1,072,311	—	—	1,174
— 1823	1,381,623	31	—	1,222
— 1828	1,679,657	39	3	1,187
— 1833	2,919,402	46	8	2,255
— 1838	3,543,344	19	—	2,622
— 1843	4,714,518	20	8	4,162

Bland förestående värden för år 1843 torde närmare 190,000 R:dr utgöras af fabriker, hvilka ingå uti klädestillverkningen och inberäknas uti dess summa tillverkningsvärde, samt således böra afföras från slutsumman af stadens hela fabriktionsvärde, hvilket emellertid likväl öfverstiger 4,500,000 R:dr Banko, och således mer än fyrdubblat sig på 25 år.

År 1810 besteg den sig till ej fullt 600,000 R:dr, med en folkmängd af 9,000 personer. Ökad folkmängd och ökad fabriktillverkning hafva medfört en för landtmannen betydligt ökad afsättning för sina varor, hvaraf måhända mindre nu härifrån afgår sjöledes än förr, men hvaraf en långt större mängd åtgår för den dagliga förbrukningen, hvarföre ock priserna å ätliga varor hålla sig jemnare och högre till nytta för kringliggande orten, der ock fastighetspriserna ausenligt stegrats, helst de sednaste åren.

Stadens tillväxt ådagalägges ock genom det ökade taxeringsvärdet, hvilket uti sednaste afgifne underdåniga Berättelse uppgafs till nära 2,600,000 R:dr för år 1838. År 1842 var det nära 2,900,000; hvaraf 2,442,980 för hus och tomter, 109,210 för qvarnar, och 344,330 för byggnader till fabriker, verk och inrättningar.

Utrikes handeln är uti enahanda skick, som omnämnes uti sednast afgifne underdåniga Berättelse, med någon tillökning uti import, hvilket äfven visar sig af den högre tulluppbörden. Den har förhållit sig på nedanstående sätt:

	1838.	1839.	1840.	1841.	1842.	1843.
Tullmedel	149,106 46	126,271 6	135,812 5	163,281 30	202,656 5	231,793 12
Nederlags-Recognition . . .	413 44	383 8	551 6	441 3	609 42	339 44
Transitoafgift	—	—	—	—	186 11	—
Lastpenningar	997 38	753 27	708 11	942 34	1,036 33	925 40
Confiscationsmedel och böter	11,707 25	3,289 16	1,448 42	1,176 22	456 96	206 40
Fyr- och Båkmedel	969 33	804 22	784 32	948 18	1,171 8	1,049 47
Afgift till Handels- och Sjöfarts-fonden (Convoymedel)	14,141 18	11,852 31	13,228 24	15,944 29	19,845 38	22,871 46
Anslag till Manufakturfonden	164 94	13 40,4	15 33,9	36 18,4	54 14,8	35 3,10
Summa R:dr	177,500 46 9	143,368 6 5	152,549 9 9	182,771 11 3	226,016 17 2	257,222 41 7

Undervisningsanstalterne uti staden äro desamma, som omnämndes uti sednast afgifne underdåniga Berättelse, och befinnes i oförändradt skick. De uppfylla i allmänhet tämligen deras bestämmelse, helst flickskolorne, hvaraf läse- och arbetsskolan kommit i fullt åtnjutande af Eggenska donationen.

De fromma stiftelserne äro jemväl oförändrade och väl handhafde. Sparbanken har tillväxt, så att den från 62,000 R:dr år 1838 hade den 30 Juni 1843 att ansvara för insättningar till belopp af 101,923 R:dr 37 sk. Den emottager ej penningar från andre än dem, som tillhöra staden; och utgjorde insättarnes antal då 2,070 personer, hvaraf 453 fabriksarbetare, 335 andre arbetare och tjenstehjon, 184 arbetares hustrur och enkor, samt 526 minderårige.

Ångfartygen fortfara att besörja den snabba sommarkommunikationen med hufvudstaden, och äro alla tre förenade under ett och samma bolag, hvarigenom priserne äro jemna, och fartygen väl underhållne.

Vid Varfven byggas blott få fartyg, men vid Motala bolags härvarande verkstadsafdelning insättas ofta nya pannor på ångfartyg och verkställes jemväl i öfrigt en och annan reparation.

Förvaltningen af stadens inkomster fortfar att vara omsorgsfull, förutseende, sparsam och driftig; hvarigenom ock betydliga arbeten för stadens allmänna nytta alltjemnt ske.

År 1841 inrättades stadens fattigvård på ett sätt, som helt och hållet skiljde sig från det som förut ägde rum, och förenades med ett arbetshus; hvarjemte noggrann tillsyn i alla stadens kvarter organiserades till förekommande af allt sjelfsvådigt tiggeri. Till inköp af tomt och hus samt deras behöriga inredning och ordnande, lemnade Fabriks-Societeten ett capital af 12,000 R:dr banko, och förmögnare enskildte sammanskjöto 4,500 R:dr banko. Med dessa medel fullbordades inrättningen och det förut brukliga understödet i kontant upphörde för alla, utom sådane, som hade tillfälle till hus-

rum och vård af pålitlig person. De till fattigvårdens omsorg öfverlemnade barn utackorderades mestadels på landet, och de andre till fattigpersonalen hörande intogos på fattighus eller fattigarbetshus efter ålder och förmåga. Alla, som egde någon arbetsförmåga, måste arbeta, om de ville erhålla födan, och lättingar och liderlige tillhöllos med stränghet att göra gagn. Hvarje person, som beträddes med tiggeri i staden, fördes ofördröjligen till något af de i alla kvarter varande distriktsombud, som genast försände honom till fattigarbetshuset, der han anställdes till något nyttigt arbete. Genom ett allvarsamt och oafslätligt iakttagande af sådana föreskrifter lyckades det att helt och hållet utrota tiggeriet af staden tillhörige personer och de kringstrykande från andre orter begynte undvika stadens område i möjligaste måtto. Första året, som inrättningen var i verksamhet, år 1842, då spannemålspriserne uppstegrats, uppgingo kostnaderne för denna fattigvård till 12,323 R:dr från 9,849, som den utgjort året förut; men för år 1843 nedsattes den, så att den på stadens invånare i och för detta ändamål uttaxerade summan icke öfversteg hvad annars varit debiteradt när tiggeriet besvärade. Till detta resultat har, jemte den noggranna ordningen och utmärkta omtanken som rådt vid hela företaget, de i staden befintlige fabriker uti betydlig mon bidragit, derigenom att så väl den större arbetskraften kunnat för deras räkning användas till väfvande som ock den mindre och aldraminsta till ullplysning m. fl. andra småarbeten.

Sjukvården fortfar med omsorg på stadens Lazarett, som af stadens egna bidrag underhålles.

Linköping. Staden har tillväxt i folkmängd. Den utgjordes år 1838 af 4,507 personer, och var vid 1843 års slut 4,740, hvaraf 2,005 mankon och 2,735 qvinkön. Tillväxten har egentligen egt rum bland arbetande klassen, och har fattigpersonalen jemväl ökats. Taxeringsvärdet å hus och tomter utgjorde år 1842 en summa af 744,155 R:dr banko.

Stadens rörelse har visserligen något tilltagit, men ej så mycket man förväntat skulle blifva en följd af hamnanläggningen och Stångåns upp-
muddring. Flere orsaker i förening hafva härtill bidragit, och i främsta rummet den omständigheten, att ingen större spannemålshandel ännu kunnat uppstå uti staden, dels derföre att skördarne uti orten ej varit så öfverflödige att säd kunnat i större mängd till andra orter afskeppas, dels

derföre att större och hamnen närbelägne magaziner hittills saknats, äfvensom att tillgången på de ansenlige kapital, som för spannemålshandel erfordras, varit allt för knapp. Bristen på kapitaler och den dryga räntan derå har jemväl varit ett hinder för tillräcklige inköp i stort på öppet vatten, hvarföre mycket varor ännu ankomma landvägen i små partier.

Vanan att köpare fordra lång kredit af den handlande, är för de sistnämnde en stor olägenhet i synnerhet derigenom, att den fördubblar deras behof af förlagstillgångar mot hvad som behöfdes om handeln skedde för kontant. Ett annat hinder för stadens handel har varit de många försök, som helt obemedlade personer gjort att öppna egna bodar med från utlänningen på kredit erhållne varulager, för hvilka de sedan sökt skaffa sig skyndsamt afsättning genom låga priser och lång kredit, som undergräft såväl deras eget efemeriska bestånd, som ock de mera bemedlade köpmännens skuliga vinst. Bland märkvärdiga handelsföretag, som antyda hvad förmon en uppmärksam köpman kan draga af det tillfälle till förbindelse med fjerran belägna orter, som den nya hamnen lemnar, må nämnas, att år 1843 afskeppades från Linköping en läst der uppköpta bräder till Lübeck. Staden tillhörige fartyg äro fortfarande blott tre.

Emedlertid har, dessa åren, kringboende allmogen funnit en förmonlig afsättning för mindre landtmannaprodukter på Linköpings torg, der smör, ägg och dylikt haft stark åtgång till tämligt höga priser och som alla torgdagar varit uppfyllt af säljare, hvilka sällan saknat köpare. Ängbåtskommunikationen med Stockholm har i betydlig mån härtill bidragit, och dess upphörande förändrar genast förhållandet, till förmån för i staden boende löntagare och andre, som lefva af en knapp penningeinkomst, men till afsaknad för landtmannen och till ingen vinst för köpmannen, hvars afsättning i så hufvudsaklig mån beror derpå, att landtmannen får sine varor så betalte, att han kan köpa af köpmannen.

Handtverkerierne hafva ej synbart förkofrats. De klaga mycket öfver intrång uti yrkenn, dels af bönhasar, dels af i allmänhet privilegierade handtverksidkare, dels af sådane, som genom Commerce-Collegii särskildta tillåtelse nedsätta sig, dels ock af på landet eller uti andra mindre städer bosatte handtverkares sed, att i socknarne kringresa, helst söndagarne till kyrkorne, och der till allmogen försälja sina varor, samt emottaga deras råämnen m. m. till beredning för husbehofsbruk, eller reparation o. m. d. Skälen till deras klagan kunna ej i allo underkännas, fastän man bör tro att friheten uti inhemska näringarnes bedrifvande är hvad som i längden

och utur allmän synpunkt betraktadt, skall blifva för Riket fördelaktigast och för dess invånares gemensamma trefnad och belåtenhet mest önskvärdt. Likväl måste sådant tillvägbringas genom allmän lagstiftning och ej genom undantag eller missbruk.

Gymnasium och Lärdoms-skolan fortfara att vara mindre besökta än de förr varit, och hvartill en del skäl uti sednast afgifne underdånige berättelse infördes. Till dem kan ytterligare läggas den erfarenhet, att en mängd studerande, utan att genomgå hela skolan och gymnasium, afgå i förtid till andra yrken och till näringarne, dit flera nu mera ägna sig än som fordom var förhållandet. Apologistskolan är något mera besökt.

Ljungstedtska friskolan fortfar att gagna detta samhälle och torde framdeles kunna göra det ännu mera. Dess tillgångar äro, genom ytterligare från den adle stiftarens qvarlätenskap tillfallne medel, förökta, så att de nu bestå af vid pass 30,000 R:dr banko i kontant, den landtegendom som för längre tid sedan inköptes, hus och tomt i staden samt hälften af ett hus uti Stockholm. Der äro anställda en förste Lärare, som hör uti inrättningens hus, en Lärare för Söndagsundervisningen, en för linearteckning, en för Gymnastik och en för Kyrkosång. Ut i handaslöjder och handtverk har ännu ingen riktig undervisning blifvit organiserad, blott förslag uppgjorts till denna angelägna och med stiftelsens ändamål så nära förenade gren af den uppväxande fattigare generationens uppfostran. Från Friskolans första början år 1824 har der intagits 822 gossar; och höstterminen 1843 voro närvarande 111. Årligen hafva de sednare ären utgått 20 à 30 och ett ungefärligt lika antal inträdt. För närvarande är Stiftets seminarium förenadt med friskolan, och 20 unga män inhemta der kunskap om och öfning uti vaxelundervisnings-metoden, för att såsom lärare uti socknarnes folkskolor meddela sanningens ljus åt allmogens vettgirige barn. Flickskolan, grundlagd genom sammanskott i anledning af den år 1830 firade Jubelfest, har nu en fond af 3,333 R:dr 16 sk. banko, hvarå räntan, jemte frivilliga gåfvor och behållningen af flickornas arbetsförtjenst, lemna nödiga tillgångar för hyrande af lärosal och af boning samt lön åt lärarinnan. Antalet flickor, som der erhålla undervisning och intagas emellan 8 och 15 år, får ej samtidigt öfverstiga 50, ehuru väl behofvet skulle påkalla en utvidgning, hvartill medel ännu saknas. Lärotiden är beräknadt till 4 år. Sedan stiftelsens början hafva 200 flickor här njutit undervisning uti stafning och renläsning, christendom, choralsång, samt, efter hvars och ens fallenhet och förmåga, uti sådane handaslöjder som strumpstickning, sömnad, spånad och väfnad m. m. Skolans styrelse utgöres

af en Direktion af fruntimer, som tillsätter lärarinna, förordnar om undervisningen och inspekterar skolan samt förvaltar dess inre ekonomi. Kapitalfonden förvaltas af en Kommite, som utväljer Direction. Hvarje tre år sammanträda de personer, hvilka bidraga till skolans fond, och utse kommitterade samt taga kännedom om skolans gång och ställning.

Sparbanken, som år 1838 svarade för 27,350, R:dr insatte af 749 personer har, enligt sista redogörelsen af år 1843, att ansvara för insatte 63,727 R:dr 40 sk. Insättarnes antal utgjorde 1,124 personer, hvaraf 148 ståndspersoner, 97 borgare och handtverkare, 222 allmogee och tjenstehjon samt 657 barn.

Östgötha Bank har fortfarit att gagna orten, hufvudsakligast genom det tillfälle den öppnat åt affairsmannen, att för behofvets stund bereda sig ögonblicklig tillgång på penningar, hvilka sedan återbetalas under loppet af året uti större eller mindre summor efter bekvämlighet, äfvensom att mot någon ränta deponera sina tillfälligtvis inlutne penningar, hvilka sedan vid förefallande behof stå att lyfta hvad dag som helst till större eller mindre belopp. Banken, som aldrig var ämnad ätt förlägga den större rörelsen, oktroyerades till en million; men då vid samma tid flera privatbankar uti angränsande provinser stiftades, inskränktes den af aktieegare sjelfve till 750,000 Riksdalers fond, hvaraf $\frac{1}{30}$ inbetaltes kontant. Rörelsen har sedan i Juli 1837 fortgått sålunda, att ställningen hvarje halft år varit följande.

År	Månad	Dag	Kontant Kassa.	Utelöpande Sedelstock.	Fordringar.		Skulder.		
							Depositioner.	Lån	
					i Diskontlån.	på Kreditiver.			
1837	December	31	115,964: 37. -	351,663: 32	442,943: 16.	2,016: 32.	42,173: 16.	31,000: -	
—	1838	Juni .	30	116,478: 45. -	433,663: 32	498,150: 8	153,490: 32.	134,055: -	41,000: -
—	—	December	31	270,729: 8. -	616,819: -	696,107: 40.	2,360: -	176,950: -	34,690: -
—	1839	Juni .	30	125,615: 4. 1.	583,645: -	667,198: 12	223,560: -	128,470: -	105,000: -
—	—	December	31	335,310: 13. 7.	768,335: 16.	756,008: 18.	38,590: -	106,425: -	intet.
—	1840	Juni .	30	226,220: 25. -	841,537: 32.	785,564: 34.	218,336: 32.	102,378: 16.	60,000: -
—	—	December	31	491,387: 46. 1.	1,047,852: 16.	900,796: 9.	8,903: 16.	120,821: 32.	intet.
—	1841	Juni .	30	250,047: 10. -	955,878: -	905,018: 24.	348,570: -	119,261: 32.	140,000: -
—	—	December	31	559,003: 10. -	1,070,395: 16.	989,252: 4.	9,900: -	186,051: 32.	intet.
—	1842	Juni .	30	278,546: 41. -	981,189: -	959,336: 43.	287,410: -	157,241: 32.	100,000: -
—	—	December	31	476,938: 38. 2.	960,098: -	992,082: 40.	7,950: -	208,461: 32.	intet.
—	1843	Juni .	30	191,672: 30. -	915,372: 16.	882,578: 1.	376,220: -	108,021: 32.	143,866: 22.
—	—	December	31	514,643: 11. 3.	916,230: 16.	854,548: 45.	2,450: -	150,941: 32.	— — —

Diskontlånen hafva öfverhufvud begagnats till $\frac{3}{4}$ af Landtbruket och bergs-

bergsrörelsen, till $\frac{1}{3}$ af fabrikerne, något utöfver $\frac{1}{3}$ af handeln, $\frac{1}{10}$ af handtverkerierne och $\frac{1}{15}$ af diverse personer. Regelmässigheten af Bankrörelsens gång ådagalägger dess Styrelses omtanka och försigtighet samt på erfarenhet och stadigvarande grundsatser hvilande förvaltning. Inväxlingen af Bankens sedlar har oafbrutit fortgått vid hufvudkassan i Linköping, Afdelnings-Contoret uti Norrköping och Växlings-Contoret uti Stockholm. Vid de båda förstnämnde ställena föres deröfver inga anteckningar, men i Stockholm har den uppgått till $1\frac{2}{3}$ gånger hela den utelöpande sedelstocken, hvilket således utvisar den skyndsamma circulationen af penningarne, äfvensom den lifliga kommunikationen emellan denna ort och hufvudstaden; hvarjemte det ådagalägger fastheten af Bankens ställning och det förtroende, som dess goda förvaltning ingifver, enär så betydlig växling af sedlarne kunnat med Riksmynt ersättas, utan större upplåning än den som skett.

Fattigförsörjningen uti staden har varit bekymmersam och kostsam, utan att tiggeriet förekommit och utan att behovet varit tillräckligt afhjelpat. Orsakerne härtill äro flere och hufvudsakligen af moralisk beskaffenhet; helst största kostnaderne härröra från det stora antal barn, som dels i saknad af nödig föräldravård fallit fattigförsörjningen till last, dels falla stadens invånare dagligen besvärlige genom bettlande. Till förbättrande af fattigvården har den nu blifvit omorganiserad och ett arbetshus inrättadt, med mat för den behöfvande och sysselsättning för den lättjefulle. Så väl reglementet, som verkställigheten äro alltför nya för att deröfver ännu något annat omdöme kan fällas, än att de vittna om stadens invånares bemödande att åt denna viktiga samhällspligt ägna en skyldig omtanka.

Mörnerska fattighuset fortfar att uppfylla sin ädle stiftares mening genom fria husrum och eldning åt 29 à 30 fattige.

Med anledning af jubelfesten den 6 Februari 1843, stiftades i staden ett välgörande Sällskap, som antog namn af de fattiges vänner, men hvars sammanskjutne fond ännu är alltför inskränkt för att kunna lindra den nödställda uti någon vidsträcktare mån.

Länets Lazarett är i den bästa ordning, med 56 sängar, och utrymme för flera om så skulle med tiden erfordras. Ett nytt större stenhus, ett gammalt sådant repareradt, innehålla rymliga och luftiga sjuksalar, hvarför utan 2 mindre jemväl begagnas till sådane sjuke, som böra vara mera fräuskiljda.

Den byggnad af nytt länsfängelse, som invid staden är påbegynt år 1842,

var vid dess slut ej så långt framskriden, att den kan blifva föremål för denna underdåniga Berättelse; och ännu torde mer än ett år förbigå innan den är fullbordad.

Söderköping. Stadens folkmängd, som år 1838 uppgafs till 1,059 personer var 1,164 vid slutet af år 1842, och deraf 489 mankön, samt 675 qvinkön. Den har sålunda på dessa fem åren ökat sig med 10 procent. År 1843 föddes 34 och dogo 31 personer, hvarigenom tillväxten ej blef så stor som vanligt.

Handeln härstädes, som syselsätter 12 minuthandlare, har på nu förflutne fem åren föga ökat sig, och de fleste varor, som vid stadens lastageplats Mem förtullas, äro import som tillhöra andra städers handlande. Förtullade exportvarorne lastas vid Waldemarsviks köping och tillhöra bruksegare eller handlande i den trakten. Tulluppbörden har

År 1838 uppgätt till	13,080:	37.	hvaraf	exporttull	1,337:	17.
„ 1839	27,055:	40.	1,447:	20.	
„ 1840	16,096:	33.	1,468:	8.	
„ 1841	28,308:	36.	1,888:	23.	
„ 1842	34,378:	25.	1,266:	25.	

Handtverkerierne äro få och rörelsen föga betydlig, förutan hos Bagare, Bryggare och Källarmästare, den tid staden besökes af Bad- och Brunsgäster, hvilkas inhysande jemväl utgör en ej så obetydlig inkomst för husegare.

Undervisningsanstalterne hafva åren 1838 till 1842 bestått af en Lärdoms- och Apologist-skola samt en Vexelundervisnings-skola. Apologist-skolan var fördelad på tre afdelningar och hade 2 Lärare. Nu har Lärdoms-skolan, till åttlydnad af ett Kongl. Maj:ts nådiga Bref af 1839, upphört, och Apologist-skolan är ställd på 2:ne afdelningar med 1 Rector och 1 Collega; Undervisningen i de klassiska språken har der upphört, hvaremot den äger rum uti de moderna. Lärjungarnes antal har utgjort:

Uti Lärdoms- och Apologist-skolorne:

År 1838	vårterminen	36,	höstterminen	29.
„ 1839	—	33	—	32.
„ 1840	—	37	—	34.
„ 1841	—	38	—	34.
„ 1842	—	33	—	24.

Uti Vexelundervisnings- eller Fattig-skolan:

År 1838	vårterminen	24	gossar,	10	flickor;	höstterminen	20	gossar	9	flickor.
„ 1839	—	27	—	9	—	—	27	—	6	—
„ 1840	—	29	—	14	—	—	30	—	16	—
„ 1841	—	35	—	20	—	—	34	—	21	—
„ 1842	—	37	—	21	—	—	33	—	13	—

Fattigförsörjningen fortgår, dels på vanligt sätt, dels genom Malachska Stiftelsen, der 10 à 12 personer kostnadsfritt njuta husrum och vedbrand.

Sjukvården är omsorgsfull. Söderköpings helsobrunn är sedan äldre tider beryktad, fastän den en längre tid saknade större antal besökande. Men sedan badanstalterne för kallvattensbad blifvit väl ordnade, och denna kurmethod med insigt, nit och framgång begynt användas, hafva badgäster i mängd infunnit sig, prisande vetenskapernes nya väg till helsan.

Genom god förvaltning ägde Stadens kassa vid 1842 års slut en konstant behållning af 15,000 R:dr banko, fastän åtskillige kostsamma arbeten uti Staden de föregående åren blifvit verkställda. Men alla Stadens gemensamma tillgångar begagnas och, utan att något deraf förspilles genom delning emellan borgarne eller annars på något obetänkt sätt som ofta sker uti andre städer.

Wadstena. Stadens folkmängd som vid 1838 års början utgjorde 1828 personer, bestod vid 1843 års slut af 1,928, deribland inräknade 281 hospitalshjon. Frånräknas dessa vederbörligen, återstår blott 1,647 eller 67 mindre än år 1842, då Staden ägde 1,714 verkliga invånare, hvaraf 980 voro skattdragande, 635 öfver- eller underåriga och 99 fattighjon. Således hafva förhoppningarne om Stadens förkofran icke gått uti fullbordan. Vid 1843 års slut voro af invånare 644 mankön och 1003 qvinkön.

Handeln uti minut, eller bodhandeln, är ringa. 5 Handlande hafva en rörelse af måhända 50,000 R:dr årligt värde. Spannemålshandeln har de sednare åren, genom jembörelsevis höga priser på stället, varit mera inskränkt än förut. Blott trävaruhandeln har fortgått med något stigande tillförsel från Westergöthland, och aldrig saknande afsättning åt Länets närmast kringliggande slättbyggd. Bristen på hamn är ett stort hinder för sjöfarten på detta ställe, och Stadens förlust genom det afslag, som sista Riksdagen röntes på begäran om statsbidrag för gamla Stottsgrafvarnes bildande till en hamn som skulle blifvit i hög grad beqväm, den är betydligt kännbar.

Handtverkerierne äro af ringa betydighet, och af fabriker finnas egent-

ligen numera blott en linne-damast-fabrik, sedan den, hvilken bedrifvits i sammanhang med arrendet af Starby Kungsgård, nu mera upphört. Tillverkningsbeloppet torde uppgå till 2,000 Riksdaler.

Den såsom husslöjd och lönande näringsfång förut så mycket idkade spetsknytningen har betydligt aftagit, och tyckes närma sig sin undergång genom omöjligheten för knypplerskorna att hålla pris med de utländska tillverkningarna, som nu mera begagnas och brukas i stället för Wadstena spetsar. Förr, då trådspetsar allmänt voro begärlige, var knypplingen ett ganska indrägligt näringsfång, fastän den tråd, som användes, var Hölländskt linnegarn, som kostade 25 à 30 R:dr banko skålpundet. Då sådana spetsar nu mera knappt kunna afsättas, så användes till knypplingen Engelskt bomullsgarn eller tråd af 5 till 5½ R:drs pris. De flitigaste och skickligaste knypplerskorna kunna likväl ej härmed påräkna högre förtjenst än 5 ⅓ skilling om dagen, och de vanliga blott 3 à 4 skilling banko, hvarigenom det blir dem omöjligt att lefva på endast sådant arbete. Följden blir troligen, att konsten förfaller och att denna binäring upphör med nästa generation, så vida ej modet ändrar sig till de konstigare spetsmönsternas fördel eller någon förläggare med kapital och uppfinningsförmåga kan lyckas att här införa en tillverkning af dyrbarare spetsar, såsom blonder eller dylikt.

Staden har en Lärdoms-skola, stiftad år 1474, och en Vexelundervisnings-skola begyndt år 1835. Undervisningen uti den förra bestrides af en Rector och 2 Colleger, som merendels hafva omkring 40 lärjungar; den sednare har en lärare, och antalet lärjungar uppgår der vanligen äfvenså till 40 stycken.

En Sparbank är här nyligen inrättad, den skötes med mycken ordning och hushållning och har vunnit förtroende äfven på landsbygden, hvarifrån insättningar hafva skett temligen många.

Kurhuset har vanligen 30, fastän någon gång utöfver 40 patienter.

På Central-Hospitalet för dårar är 250 à 260 patienter. Lokalen är rymlig och väl begagnad med särskilte lägenheter för hvarje klass och afskiljda gårdar, planterade med träd och prydda med blommor samt andra växter, hvilka hufvudsakligen skötas af hospitalshjon. Den menliga behandlingen samt ömma och ständiga omvårdnaden förmildra deras olyckliga ställning i möjligaste måtto. Från 1838 års början, då antalet patienter var 244, har till slutet af år 1843 blifvit på inrättningen intagne 291 stycken, hvaraf

utskrifvits	friska	69.
	föbättrade	23.
	obotade	28.
		<u>120.</u>
blifvit döde		142.
qvarliggande till år 1844		<u>273.</u> 535.

Fattigförsörjningen har år 1843 blifvit förenad med en arbetsinrättning; som synes uppfylla sitt ändamål, men ännu är för mycket ny, för att dess inverkan må kunna riktigt uppskattas.

Skenninge. Stadens folkmängd, som år 1838 utgjordes af 1,020 personer, var vid 1843 års slut 1,066, hvaraf 444 mankön och 622 qvinkön, eller något mera än fem år förut. Någon märkbar tillväxt i handel och rörelse har ej försports. Handeln är endast minuthandel med kringliggande landsort, och tämligen inskränkt. Af handtverkerier äro här få, och lönande egentligen blott för garfware och kakelugnsmakare. De 2:ne färgerierne äro ringa. Tillväxten uti folkmängd härrör utaf det, sedan laga skifte ägt rum, förbättrade jordbruket af staden tillhörige 1,499 tunnland, mer och mindre fruktbar mark. Denna jordvidd är numera grundvalen för stadens fortfarande bestånd, jemte marknaderne, hvilka fortfara att vara betydande för den stora oxhandeln som då sker; rörelsen då utgör en af stadens största inkomstkällor.

Skolan är ännu qvar med omkring 20 lärjungar.

Motala. Numera äro alla härvarande tomter åt enskilt försålde, och de fleste äro mer eller mindre bebyggde. Sedan köpingens anläggande hafva 97 personer sökt och vunnit borgarerätt härstädes, och af dessa äro nu qvarboende blott 43, hvaraf 7 handlande, 3 bagare, 1 apotekare, 5 skräddare, 3 kopparslagare, 2 målare, 1 urmakare, 3 snickare, 2 sadelmakare, 1 bryggare 1 bokbindare, 1 garfware, 1 färgare, 1 smed, 6 skomakare 1 repslagare, 1 gördelmakare, 1 svarfware och 2 glasmästare. Minuthandeln är temligen lönande i anseende till den mängd menniskor som dels på kanalen dels landvägen passera detta ställe; men handtverkarne kunna ej finna den sysselsättning, som fodras för att hinna något välstånd.

Waldemarsvik. Denna plats fortfar att vara en under Söderköpings stapelstads rättigheter lydande exportort, ganska gagnelig för kringliggande landsbygd. Afskeppningen till utrikes ort derifrån har år 1843 ägt rum med 23

fartyg, och utgjorts af något utöfver 2,000 skeppund jern och spik, 30 spiror samt 6,820 tolfter plank och bräder, förutan till inrikes orter med 117 fartyg försände 1,650 skeppund jern, 2,000 skeppund jernmalm, jemte tegel, planck, bräder, ved och andra varor.

Invånarnes antal är nu 311, och gårdarnes 46. Hamnen är förträfflig och rörelsen i stigande, fastän den är betungad med umgälder, som icke bereda handeln den beqvämlighet hvartill de ursprungligen varit afsedde. Linköpings Slott den 29 Juni 1844.

C. O. PALMSTJERNA.

W. Ygberg. L. Norin.

